

Byzantina Symmeikta

Vol 28 (2018)

BYZANTINA SYMMEIKTA 28

The Re-establishment of the bishopric of Gardikion, Trikala, (1541/42) A Contribution to the Ecclesiastical History of Thessaly during the Early Ottoman Period

Δημήτρης ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ

doi: [10.12681/byzsym.15846](https://doi.org/10.12681/byzsym.15846)

Copyright © 2018, Dimitris Agoritsas

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ Δ. (2018). The Re-establishment of the bishopric of Gardikion, Trikala, (1541/42) A Contribution to the Ecclesiastical History of Thessaly during the Early Ottoman Period. *Byzantina Symmeikta*, 28, 169–208.
<https://doi.org/10.12681/byzsym.15846>

INSTITUTE OF HISTORICAL RESEARCH
SECTION OF BYZANTINE RESEARCH
NATIONAL HELLENIC RESEARCH FOUNDATION

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

BYZANTINA SYMMEIKTA

ΤΟΜΟΣ 28 VOLUME

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Κ. ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ

Η ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΓΑΡΔΙΚΙΟΥ (1541/42)
ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

ΑΘΗΝΑ • 2018 • ATHENS

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Κ. ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ

Η ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΓΑΡΔΙΚΙΟΥ (1541/42)
ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Ἡ δημιουργία τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου, στήν περιοχή δυτικά τῶν Τρικάλων, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται στὰ *Τακτικά* (*Notitiae*) ὑπὸ τὸν μητροπολίτη Λαρίσης ἤδη ἀπὸ τὸν 10ο αἰώνα, καθὼς καὶ ἡ μετέπειτα ἱστορική της πορεία εἶναι ἐνδεικτικὴ τοῦ πολυκύμαντου τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων στὴ Θεσσαλία κατὰ τὴν ὕστερη Βυζαντινὴ καὶ πρώιμη Ὀθωμανικὴ περίοδο¹.

Ἡ ἔλλειψη ἰκανῶν μαρτυριῶν δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐξαγωγή ἀσφαλῶν συμπερασμάτων γιὰ τὴν τύχη τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου κατὰ τὴν μακρὰ περίοδο, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 12ου ἕως καὶ τὰ μέσα τοῦ 15ου αἰώνα. Εἰδικότερα, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 13ου καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 14ου αἰώνα ἡ ἐπισκοπὴ ἀναφέρεται σὲ *Τακτικά* τῶν αὐτοκρατόρων Ἀνδρονίκου Β΄ (1282-1328) καὶ Ἀνδρονίκου Γ΄ Παλαιολόγων (1328-1341)², καθὼς καὶ σὲ ἐπιστολὴ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Φιλοθέου Κοκκίνου (ἔτους 1371) πρὸς τὸν μητροπολίτη Λαρίσης Νεῖλο, ἐπικυρωτικὴ τῶν δικαίων

---

1. Γιὰ τὸν ἱστορικὸ βίو τῆς ἐπισκοπῆς κατὰ τὴ Βυζαντινὴ περίοδο βλ. Δ. ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ - ΗΛ. ΓΙΑΡΕΝΗΣ, Ζητήματα σχετικά μὲ τὴν Ἐπισκοπὴ Γαρδικίου κατὰ τὴ Βυζαντινὴ Περίοδο, *Τρικαλινὰ* 23 (2003), 197-210, καὶ Β. Κ. ΣΠΑΝΟΣ, Ἡ ἐπισκοπὴ τοῦ Γαρδικίου τῶν Τρικάλων, στί: *1ο Διεθνὲς Συνέδριο Ἱστορίας καὶ Πολιτισμοῦ τῆς Θεσσαλίας* (Λάρισα, 9-11 Νοεμβρίου 2006), ἔκδ. Περιφέρειας Θεσσαλίας, Λάρισα 2009, τ. II, 723-729.

2. Πρόκειται γιὰ τὰ *Τακτικά* (*Notitiae*) 17, 18, τὰ ὁποία συντάχθηκαν ἐπὶ Ἀνδρονίκου Β΄ Παλαιολόγου, καὶ 19, ποὺ συντάχθηκε ἐπὶ Ἀνδρονίκου Γ΄ Παλαιολόγου. Βλ. J. DARROUZÈS, *Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae*, Paris 1981, καὶ εἰδικότερα *Notitiae* 17.104, 401, 18.104, 407 καὶ 19.113, 413.

του τελευταίου, στην οποία τὸ Γαρδίκι συγκαταλέγεται μεταξύ τῶν ὑποκείμενων στὴ μητρόπολη Λαρίσης ἐπισκοπῶν, στὴ 12ῃ θέσῃ³.

Ἡ ἀναγραφὴ τῆς ἐπισκοπῆς στὰ *Τακτικὰ* ἀποτελεῖ, ἐνδεχομένως, ἀσφαλῆ ἔνδειξη γιὰ τὴν ὑπαρξὴ της, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείει τὴν περὶπτωση ἢ ἐπισκοπὴ νὰ παρέμεινε κατὰ διαστήματα σὲ χηρεία, ἕως ὅτου ἡ μητρόπολη Λαρίσης τὴν ἰδιοποιήθηκε μαζί μὲ τὰ εἰσοδήματά της. Ὁ χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖο ἔλαβε χώρα ἡ παραπάνω μεταβολὴ θὰ πρέπει νὰ ἐντοπιστεῖ μετὰ τὴν ἔκδοση τῆς ἐπιστολῆς τοῦ πατριάρχου Φιλοθέου, πιθανότατα περὶ τὰ μέσα τοῦ 15ου αἰώνα.

Γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες παρέχει γράμμα τοῦ Λαρίσης Νεοφύτου Α΄ (1541/42), σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο οἱ προκάτοχοι του στὸν μητροπολιτικὸ θρόνο Λαρίσης διὰ τὴν στενότητα τοῦ καιροῦ τοῦ πρώην ἔλαβαν ὡς ἐνορίαν ἰδίαν τὶς ἐπισκοπὲς Τρικάλων, Περιστερᾶς καὶ Γαρδικίου, ὅπως κáθηται ἐν ταῖς αὐταῖς ἐπισκοπαῖς, ὁ καθ' εἷς εὕρισκόμενος μητροπολίτης Λαρίσης, καὶ ἀεὶ ὀνομαζέσθω Λαρίσης ἀντ' ἐκείνης, καὶ καρποῦσθαι τὸ ἐξ αὐταῖς ἐπισκοπαῖς εἰσόδημα εἰς ζωάρκειαν ἑαυτῶν⁴. Ἐνήμεροι γιὰ τὴν παραπάνω κατάσταση ἦταν οἱ οἰκουμενικοὶ πατριάρχες Νήφων Β΄ (τέλη 1486 - ἀρχὲς 1488, θέρους 1497 - θέρους 1498, 1502), Ἰωακεῖμ Α΄ (1498-1502, 1504), Παχώμιος Α΄ (1503-1504, 1504-1513) καὶ Θεόληπτος Α΄ (1513-1522), οἱ ὁποῖοι καὶ ἐπέτρεψαν κατ' οἰκονομίαν στοὺς μητροπολίτες Λαρίσης νὰ ἐδρεύουν στὰ Τρίκαλα μὲ τὴν ἔκδοση ἐπιβατηρίων γραμμῶν⁵.

Στὸ παραπάνω γράμμα τοῦ Νεοφύτου Α΄ Λαρίσης ἀναφέρεται ἀκόμη ὁ τελευταῖος χειροτονημένος ἐπίσκοπος Γαρδικίου, ὁ ἐπονομαζόμενος

3. *ΜΜ*, τ. Ι, ἀρ. 325, σσ. 587-589, ἰδίως 588.

4. Δ. Γ. ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, *Ὁ Κώδικας τῆς Τρίκκης 1688-1857 (κ. 1471 ΕΒΕ)*, Λάρισα 2005-2007, 220. Παρόμοιες ἀναφορὲς ὑπάρχουν καὶ στὰ πατριαρχικὰ ἔγγραφα τοῦ Ἱερεμῖα Α΄ τῶν ἐτῶν 1542/3 καὶ 1543 (βλ. παρακάτω 191-192, 195). Στὸ σιγίλλιον μάλιστα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἱερεμῖα Α΄ πρὸς τὸν Λαρίσης Νεόφυτο Α΄ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1543 (στ. 12) μνημονεύεται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατριάρχου Μαξίμου. Μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα εἶναι γνωστοὶ δύο οἰκουμενικοὶ πατριάρχες κατὰ τὸ δεῦτερο μιστὸ τοῦ 15ου αἰώνα, ὁ Μάξιμος Γ΄ (ἀνοιξὴ 1476 - 3 Ἰαν. 1482) καὶ ὁ Μάξιμος Δ΄ (ἀρχὲς 1491 - ἀρχὲς 1497). Ὁ ἀναφερόμενος Μάξιμος στὸ σιγίλλιον τοῦ Ἱερεμῖα Α΄ εἶναι πιθανότατα ὁ δεῦτερος.

5. ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, *Κώδικας Τρίκκης*, 220, καὶ Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ - ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Οἱ πράξεις τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπιτομὴ - Παράδοση - Σχολιασμός, Ι. 1454-1498*, Ἀθήνα 2013, 241-243.

«Κρίμπαβος». Για τὸ πρόσωπό του σημειώνεται πὼς ὁ Λαρίσης κὺρ Θεοδόσιος μεταθέσατο τὸν ἐπίσκοπον Γαρδικίου τὸν Κρίμπαβον εἰς τὸ Φανάρι, ἰδιοποιούμενος στὴ συνέχεια τὴν ἐπισκοπὴ καὶ τὰ εἰσοδήματά της, πράξι ποὺ ἐπικυρώθηκε, ὅπως ἀναφέρθηκε προηγουμένως, καὶ ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο μὲ τὴν ἔκδοση σειρᾶς σχετικῶν ἐγγράφων⁶.

Τὸ ἀναφερόμενο ὄνομα «Κρίμπαβος» εἶναι ἀσύνηθες καὶ ἀσφαλῶς παράδοξο γιὰ ἐκκλησιαστικὸ ἄνδρα. Ὡς ἐκ τούτου, θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποθέσουμε εὐλόγως πὼς πρόκειται γιὰ παρανάγνωση τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπισκόπου Γαρδικίου ἀπὸ τὸ πρωτότυπο γράμμα τοῦ Λαρίσης Νεοφύτου Α΄, τοῦ ἔτους 1542. Τὸ πρωτότυπο ἔγγραφο, γραμμένο σὲ μεμβράνη φυλασσόταν στὸ ἀρχεῖο τῆς Ἱ. Μονῆς Δουσίκου⁷. Τὸ 1734 δημιουργήθηκε κατ' ἐντολὴ τοῦ ἀπὸ Δημητριάδος μητροπολίτη Λαρίσης Ἰακώβου ἀντίγραφό του (ἴσον ἀπαράλλακτον), τὸ ὁποῖο μὲ τὴ σειρὰ του μεταγράφηκε στοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κώδικες Τρίκκης καὶ Λαρίσης (κώδ. *EBE* 1471 καὶ 1472)⁸. Ἡ παραπάνω ἀβλεψία ἐπαναλήφθηκε

6. Ὁ Κ. Ι. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς μητροπόλεως Λαρίσης, *Ἱερὸς Σύνδεσμος*, ἔτος ιβ΄ (κ΄) 15 Δεκ. 1916, ἀρ. 279, 15, συγγέοντα προφανῶς τὸ περιεχόμενον τοῦ γράμματος σημειώνει: «γίνεται ἔτι δῆλον ὅτι, ὁ Σίμων ὁ ἀδελφὸς τοῦ μητροπολίτου Λαρίσης Θεοδοσίου μετέθεσε τὸν ἐπίσκοπον Γαρδικίου Κρίμπαβον εἰς τὸ Φανάρι». Τὴν ἀβλεψία τοῦ Δυοβουνιώτη ἐπανάλαβαν οἱ ΙΕΖΕΚΙΗΛ ΒΕΛΑΝΙΔΙΩΤΗΣ, Ἡ ἱερὰ μητρόπολις Φαναριοφερσάλων διὰ μέσου τῶν αἰώνων, *Θεολογία* 7 (1929), 245· Β. Γ. ΑΤΕΣΗΣ, *Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον*, Ἀθήνα 1975, 73, καὶ Ν. ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ, *Κώδικας Τρίκκης*, Ἀθήνα 1980, 25, οἱ ὁποῖοι τοποθετοῦν μάλιστα τὴ μετάθεση τοῦ Γαρδικίου Κριμπαβου στὸ Φανάρι κατὰ τὸ ἔτος 1542.

7. Οἱ προσπάθειες ἀνεύρεσης τοῦ πρωτότυπου γράμματος τοῦ Νεοφύτου Α΄ (ἔτ. 1541/42) στὸ ἀρχεῖο τῆς Ἱ. Μονῆς Δουσίκου, τόσο ἀπὸ τὴν ἀποστολὴ τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τὸν Ἰούνιο τοῦ 1966 ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν γράφοντα προσφάτως, ἀπέβησαν ἄκαρπες. Ἡ ἀπώλεια τοῦ ἐγγράφου φαίνεται ὅτι εἶχε ἤδη συντελεστῆ, ὅταν στὰ 1858 ὁ Δουσικιώτης ἱερομόναχος Χατζη-Γεράσιμος μετέγραψε στὸν κώδ. 59 (στὸ βρέβιον) τῆς μονῆς ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου ἔγγραφα, ὄχι ὅμως αὐτὸ τοῦ Νεοφύτου Α΄.

8. Βλ. κώδικες Τρίκκης (*EBE* 1471, ff. 122r-122v) καὶ Λαρίσης (*EBE* 1472, ff. 122v-123v), Ἱ. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ – ἈΛΚ. Ἱ. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, *Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος*, ἐν Ἀθήναις 1892, 263. Τὸ κείμενον ἐξέδωσε ὁ Ρ. USPENSKII, *Putesestvie v' Meteorskie i Osoolimpijskie monastyri v Fessalii archimandrita Porfirija Uspenskago v' 1859 godu.*, Izdanie Imperatorskoj Akademii Nauk. pod redakcieju P.A. Syrcu, St Peterburg 1896, 356-359 ὁ Κ. Ι. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ, Συμβολαί, 13-15 ὁ ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ,

ἀκολούθως ἀβασάνιστα σὲ ὅλες τὶς μετέπειτα ἐκδόσεις τοῦ ἐγγράφου. Τὸ πρῶτο συνθετικὸ τοῦ ὀνόματος Κρί-(μπαβος), ἀποτελεῖ ἐνδεχομένως ἀναγραμματισμὸ τῆς προσφώνησης κῦρ ἢ κυρ(οῦ), συνήθης γιὰ τοὺς ἐπιφανεῖς κοσμικοὺς καὶ ἐκκλησιαστικοὺς ἄνδρες⁹. Τὸ δεύτερο συνθετικὸ –προφανῶς τὸ κύριο ὄνομα– παραμένει ἀκατάληπτο. Ἄλλη περίπτωση εἶναι τὸ ὄνομα Κρίμπαβος νὰ ἀποτελεῖ παρωνύμιο, καθὼς στὴν παλαιοσλαβικὴ *кривъ* εἶναι ὁ σκολιός, ὁ ὑπόστραβος¹⁰. Ἐπομένως, ὁ τύπος (γ)κρίμπαβος (*scil.* καμπούρης), ἐφόσον ὑπῆρχε πράγματι στὸ πρωτότυπο ἔγγραφο, συνιστᾷ πιθανότατα προσωνύμιο τοῦ τελευταίου ἐπισκόπου Γαρδικίου περὶ τὰ μέσα τοῦ 15ου αἰώνα.

Τὸ πρόσωπο τοῦ Λαρίσης Θεοδοσίου μᾶς εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστο καὶ ἡ περίοδος τῆς ἀρχιερατείας του θὰ πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ μετὰ ἀπὸ ἐκείνη τοῦ Κυπριανοῦ (*post* 1466-67)¹¹ καὶ ἀσφαλῶς πρὶν ἀπὸ αὐτὴ τοῦ Διονυσίου Ἐλεήμονος (*ca* 1482 - *ca* 1489/90) καὶ τοῦ Βησσαρίωνος Α΄ (1489/90 - *ca* 1499)¹². Γιὰ τὸ θέμα αὐτό, ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἀναφορὰ

Κώδικας Τρίκκης, 23-24 (ἀναδημοσίευση: Ν. ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ, *Κώδικας Τρίκκης*, *ΕΒΕ*, ἀρ. χφ. 1471, ἐπιμ. Θ. Α. ΝΗΜΑΣ [Φ.Ι.ΛΟ.Σ. – Κείμενα καὶ Μελέτες 18], Θεσσαλονίκη 2017, 40-42) ὁ Κ. ΣΠΑΝΟΣ, *Τὰ χωριά τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου*, *Τρικαλινὸ Ἡμερολόγιο* 15 (1993-94), 289-294 (καὶ εἰδικότερα σσ. 289-290, ὅπου καὶ δημοσίευση τοῦ κεμένου σχετικὰ μὲ τὰ ὄρια τῆς ἐπισκοπῆς) ὁ ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, *Κώδικας Τρίκκης*, ὅ.π., καὶ Δ. ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, *Ὁ Κώδικας τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης*. *ΕΒΕ* 1472: 1647-1868, Λάρισα 2009, 144-146 πρβλ. καὶ Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, *Οἱ Νεόφυτοι Λαρίσης τοῦ 16ου αἰῶνος: συμβολὴ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Μεταβυζαντινῆς Θεσσαλίας*, *ΕΜΑ* 15/16 (1965/66), 92-95.

9. Α. ΚΟΝΤΟΠΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἡ προσηγορία κῦρ στὴ βυζαντινὴ κοινωνία*, *Βυζαντινὰ* 32 (2012), 209-226.

10. FR. VON MIKLOSICH, *Lexikon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum*, Wien 1862-1865 (ἀνατ. Aalen 1977), 311. Πρβλ. καὶ τὸν ὄρο *γ(κ)ριμπιάρ(η)ς* (i.e. καμπούρης) στὸ τοπικὸ θεσσαλικὸ ἰδίωμα.

11. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ – ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Πράξεις*, 138, καὶ ΜΑΧΗ ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ – Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐπίσημα κείμενα τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ σωζόμενα ἀπὸ τὴν περίοδο 1454-1498*, Ἀθήνα 2016, 113.38-39.

12. Γιὰ τοὺς μητροπολίτες Λαρίσης Διονύσιο Ἐλεήμονα καὶ Βησσαρίωνα Α΄, βλ. Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, *Ὁ μητροπολίτης Λαρίσης ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἐλεήμων († 1510) καὶ οἱ εἰκονογραφικὲς παραστάσεις του*, στί: *Οἰκοδομὴ καὶ μαρτυρία. Ἐκφρασις ἀγάπης καὶ τιμῆς εἰς τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Σερβίων καὶ Κοζάνης Διονύσιον*, τ. Β΄, Κοζάνη 1991, 389-403, καὶ Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, *Ὁ ἅγιος Βησσαρίων μητροπολίτης Λαρίσης καὶ κτίτορας τῆς μονῆς Δουσίκου. Ἀνέκδοτα ἀγιολογικὰ καὶ ἄλλα κείμενα*, *Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικὰ* 4 (1992), 178-181.

στο γράμμα του Νεοφύτου Α΄ πώς γνώση τῶν παλαιῶν ὁρίων τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου (*ἱεροκυκλίου*) εἶχαν κάποιοι ἱερεῖς καὶ κοσμικοί, κάτοικοι οἰκισμῶν τῆς ἄλλοτε ἐπισκοπῆς, καθὼς καὶ ὁ Σίμων, ἀψάδελφος τοῦ Λαρίσης Θεοδοσίου, οἱ ὁποῖοι καὶ ἔδωσαν τὴ σχετικὴ μαρτυρία ἐνώπιον τῶν μητροπολιτῶν Λαρίσης, Μάρκου (*ca* 1499/1500 - 1526/7) καὶ Βησσαρίωνος Β΄ (1527 - 13 Σεπτ. 1540).

Βάσει ὄλων τῶν παραπάνω, ἡ μετάθεση τοῦ τελευταίου ἐπισκόπου Γαρδικίου «Κρομπάβου» στὴν ἐπισκοπὴ Φαναρίου καὶ συνακόλουθα ἡ συνένωση τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου μὲ τὴ μητρόπολη Λαρίσης συντελέστηκαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Λαρίσης Θεοδοσίου, ἡ ἀρχιερατεία τοῦ ὁποῖου τοποθετεῖται πιθανότατα κατὰ τὴ δεκαετία τοῦ 1470 καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν πρώτη πατριαρχία τοῦ Νήφωνος Β΄ (1486-1488). Σὲ αὐτὸ συντείνουν τόσο ἡ μνεῖα τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ποὺ ἐπέτρεψαν τὴν ἰδιοποίησι τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου ἀπὸ τὸν Λαρίσης (*termini ante quem*), ὅσο καὶ ἡ ἀναφορὰ τοῦ Σίμωνος, ἀδελφοῦ τοῦ Λαρίσης Θεοδοσίου, ὁ ὁποῖος βρισκόταν ἀκόμη ἐν ζωῇ κατὰ τὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ 16ου αἰῶνα, ὁπότε καὶ ἔδωσε τὴν μαρτυρία του γιὰ τὸ ἱεροκύκλιο τῆς ἐπισκοπῆς.

Λίγες δεκαετίες ἀργότερα, ὁ μητροπολίτης Λαρίσης Νεόφυτος Α΄ (Σεπτ. 1540 - Ἰούν. 1550) ἀναγκάστηκε νὰ προβεῖ στὴν ἀνασύστασι τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου (1541/42), γεγονός ποὺ ἐγείρει εὐλόγα ἐρωτήματα, καθὼς δὲν συνέβη τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴν ἐπισκοπὴ Τρίκκης, ἡ ὁποία παρέμεινε ἐνωμένη μὲ τὴ μητρόπολη Λαρίσης ἕως τῆς 5 Μαΐου 1739¹³.

Οἱ λόγοι ποὺ ὀδήγησαν τὸν Λαρίσης Νεόφυτο Α΄ νὰ λάβει τὴν παραπάνω ἀπόφασι δὲν ἀναφέρονται ρητῶς, ἀλλὰ ἐμμέσως γίνονται κάποιες νύξεις γιὰ τὸ ζήτημα. Ἔτσι, στὸ γράμμα (οὐσιαστικὰ στὴ συνοδικὴ ἀπόφασι) γιὰ τὴν ἀνασύστασι τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου ἀναφέρεται πὼς *Τοῦ νῦν δὲ καιροῦ πολλὰι συγχύσεις, καὶ ἀνωμαλῖαι γεγόνασιν ὑπὸ τῶν χαιρεκάκων, καὶ ἐπαναστῶν (sic) τῆς ἐκκλησίας κατὰ τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου παρὰ θέλημα τοῦ πατριάρχου*¹⁴. Ἡ σύγχυσις

13. Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, Ἱστορικὰ σχόλια σὲ ἐπιγραφές, ἐπιγράμματα, χαράγματα καὶ ἐνθυμήσεις τῆς μονῆς Δουσίκου, *Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικὰ* 1 (1984), 37 καὶ σημ. 104.

14. Πρὸβλ. τὴν ἀβασάνιστη καὶ ἀμάρτυρη ἄποψι πὼς ἡ ἐπισκοπὴ Γαρδικίου ἀνασυστάθηκε ἀπὸ τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχη Ἱερεμία Α΄, παρὰ τὴν θέλησι τοῦ Λαρίσης Νεοφύτου Α΄, ὁ ὁποῖος θὰ ἔχανε ἔτσι τὰ ἔσοδά του· ΣΠΑΝΟΣ, Ἐπισκοπὴ Γαρδικίου,

που προκλήθηκε, οδήγησε σε άδιέξοδο τὸν μητροπολίτη Λαρίσης, ὁ ὁποῖος προσέφυγε στὸν οἰκουμενικὸ πατριάρχη Ἱερεμία Α΄ εἰς ἀντίληψιν καὶ βοήθειαν. Ὡς λύση προκρίθηκε ἡ σύγκληση συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς μητροπόλεως Λαρίσης, στὴν ὁποία ἀποφασίστηκε: ἀπὸ τοῦ νῦν, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τοῦ χειροτονεῖσθαι ἐπίσκοπον Γαρδικίου, καὶ κατέχειν τὴν ἐνορίαν αὐτῆς, καθάπερ καὶ πρῶην ὁ ἐπίσκοπος Γαρδικίου Κρίμπαβος, καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ τῶν πάλαι¹⁵.

Γιὰ τὸ συγκεκριμένο ζήτημα περισσότερο διευκρινιστικά, μολονότι ὄχι ἐντελῶς σαφῆ, εἶναι ὅσα ἀναφέρονται σὲ τρία πατριαρχικά ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα φυλάσσονται σήμερα στὸ ἀρχεῖο τῆς Ἱ. Μονῆς Δουσίου. Πρόκειται γιὰ: (α) γράμμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχη Ἱερεμία Α΄ πρὸς τὸν Λαρίσης Νεόφυτο Α΄, ἔτους ζνα΄ [7051 = 1 Σεπτ. 1542 - 31 Αὐγ. 1543], μὲ τὸ ὁποῖο ἐπικυρώνεται ἡ χειροτονία τοῦ νέου ἐπισκόπου Γαρδικίου ἀπὸ τὴν τοπικὴ σύνοδο τῆς μητροπόλεως Λαρίσης καὶ καθορίζονται οἱ δικαιοδοσίεις του· (β) σιγίλλιον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχη Ἱερεμία Α΄ πρὸς τὸν Λαρίσης Νεόφυτο Α΄, ἔτους ζνβ΄ [7052 = 1543, Ὀκτώβριος, ἰνδ. β΄], μὲ τὸ ὁποῖο καθορίζονται τὰ ὅρια τῆς ἀνασυσταθείσης ἐπισκοπῆς Γαρδικίου¹⁶ καὶ (γ) γράμμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχη Διονυσίου Β΄ πρὸς τὸν Λαρίσης Νεόφυτο Α΄, ἔτους ζνε΄ [7055 = 1547, Φεβρ., ἰνδ. ε΄], μὲ τὸ ὁποῖο ἐπιβεβαιώνονται ἐκ νέου καὶ διασφαλίζονται τὰ ὅρια τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου¹⁷. Εἰδικότερα, στὰ δύο πατριαρχικά ἔγγραφα τοῦ Ἱερεμία Α΄ ἀναφέρονται τὰ ἀκόλουθα:

723-724, καὶ Β. Κ. ΣΠΑΝΟΣ, *Οἱ οἰκισμοὶ τῆς βορειοδυτικῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν (ἀπὸ τὸν 14ο ἕως τὸν 19ο αἰῶνα)*, Θεσσαλονίκη 2004, 67-68.

15. ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, *Κώδικας Τρίκκης*, 220.

16. Τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἱερεμία Α΄ ἐξέδωσε βάσει τοῦ κώδικα ἀπογράφων τοῦ Σταυράκη Ἀριστάρχου, μεγάλου λογοθέτου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (cod. Vat. gr. 2416), ὁ Ι. ΟΥΔΟΥΤ, *Patriarchatus Constantinopolitani, Acta Selecta*, Π/ fasc. IV, Grottaferrata (Roma) 1967, ἀρ. 50, σσ. 54-59 καὶ ἀρ. 52, σσ. 62-67, καὶ ἀναδημοσίευσε στὴ μελέτη του ὁ Μ. ΣΤΡΟΥΜΠΑΚΗΣ, *Ἱερεμίας Α΄ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ βίος καὶ τὸ ἔργο του*, Ἀθήνα 2004, 339-341 (ἀρ. 36), 342-345 (ἀρ. 38).

17. Μνεῖα τῶν παραπάνω ἐγγράφων καὶ στὸ ΣΟΦΙΑΝΟΣ, *Νεόφυτοι Λαρίσης*, 99-100. Ἀντίγραφα τους καταχωρήθηκαν στὸν Κώδικα ἀρ. 59 τῆς Μονῆς Δουσίου (βρεβιον) ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Χατζη-Γεράσιμο κατὰ τὸ ἔτος 1858. Βλ. Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ - Φ. Α. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Τὰ χειρόγραφα τῆς Μονῆς Δουσίου - Ἁγίου Βησσαρίωνος: κατάλογος περιγραφικός*, Ἀθήνα 2004, 121, ἀρ. 59.

Πατριαρχικό γράμμα, 1542/43, στ. 16-19

Διαφόρως γὰρ πολάκις ζητήσαντες ἀφανῆσαι τὴν οἰκονομί(αν) ταύτην οἱ δηλωθέντες πολέμιοι, ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ πάντα τὰ ψευδεπίπλαστα αὐτ(ῶν) ἐγχειρήματα ὡς ἰσπ(ὸν) ἀράχνης διέλυε ἐπεὶ δὲ ὕστερον ἀφέντες πάντα ἀναφανδὼν ἀδίκ(ως) ἐζήτησ(αν) μετὰ ἰσχύος ἐξωτερικῆς καὶ δυναστεί(ας) φοβερ(ῶν) ἀρχόντ(ων), κατακρατῆσαι τῆς ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς Γαρδικίου, καὶ ἀποχωρῆσαι αὐτ(ὴν) τελείως ἀπὸ τ(ὴν) ἀγιωτάτην τ(ῆς) Λαρίσης μ(ητ)ρόπολιν

Πατριαρχικό σιγίλλιο, Ὀκτώβριος 1543, στ. 13-16

Τανῦν δὲ συνεργία σατανικῆ ἀναστάντες τινες κακοδαίμονες ἄν(θρωπ)οι, δόξης κενῆς ἐρασταί, πειρῶνται κατεπεμβῆναι ληστρικῶς τε καὶ παρανόμως εἰς τ(ὴν) ἀγιωτάτην αὐτὴν ἐπισκοπ(ὴν) Γαρδικίου μετὰ ἀξιώσεως καὶ ἀναγκάσεως ἐξωτερικῶν ἀξιωματικῶν προσώπων. Καὶ ἐπηρεάζουσι καὶ ἐνοχλοῦσι καὶ ζημιοῦσιν οὐ μικρῶς καθεκάστην τὸν νῦν ἱερώτατον μ(ητ)ροπολίτην Λαρίσης κῦρ Νεόφυτον

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω παρατιθέμενα γίνεται φανερὸ ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς τέταρτης δεκαετίας τοῦ 16ου αἰώνα ἡ μητρόπολη Λαρίσης ἀντιμετώπισε ἀκόμη μία σοβαρὴ πρόκληση, ἡ ὁποία τὴν ταλάνισε γιὰ ἄρκετὰ χρόνια¹⁸. Συγκεκριμένα, φαίνεται πὼς ἀμφισβητήθηκε ἀπὸ ἐκκλησιαστικούς κύκλους, ποὺ ὡστόσο δὲν κατονομάζονται, ἡ κατοχὴ ἀπὸ τὸν μητροπολίτη Λαρίσης τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου, καθὼς καὶ ἡ οἰκειοποίηση τῶν ἐκκλησιαστικῶν τῆς ἐσόδων. Στὸ θέμα ἀναφέρεται καὶ γράμμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἰωάσαφ Β΄ πρὸς τὸν Λαρίσης Νεόφυτο Β΄ (ἔτ. 1557/58), ὅπου γίνεται λόγος περὶ τινῶν δυστροπῶν, διῖσχυριζομένων ἐξωτερικῶς κατακρατῆσαι τὴν τοῦ Γαρδικίου ἐπισκοπὴν, ὡς δῆθεν οὔσαν μητρόπολιν¹⁹.

18. Βλ. σχετικὰ παρακάτω, 177-178.

19. Τὸ πρωτότυπο τοῦ γράμματος σώζεται στὸ ἀρχεῖο τῆς Ἱ. Μονῆς Δουσίκου, ἐνῶ ἔχει μεταγραφεῖ καὶ στὸ βρέβιον τῆς μονῆς (κώδ. Δουσίκου 59, σσ. 70-71). Βλ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, Νεόφυτοι Λαρίσης, 108 καὶ ΣΟΦΙΑΝΟΣ - ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Χειρόγραφα Δουσίκου*, 121. Τὸ γράμμα δημοσίευσε ἀπὸ τὸν κώδ. Δουσίκου 59 ὁ Β. Κ. ΣΠΑΝΟΣ, Συμβολὴ στὴν Ἱστορία τῆς ἐπισκοπῆς Περιστερᾶς. Ἡ ἐκλογὴ τῶν ἐπισκόπων Παΐσιου (1800) καὶ Καλλινίκου (1807),

Ὡστόσο, μετὰ τὴν ἐπιτυχή ἀντίκρουση ἀπὸ τὴν μητρόπολη Λαρίσης τῶν παραπάνω ψευδεπίπλαστων ἐπιχειρημάτων τῶν πολεμίων της, τὰ ὁποῖα διαλύθηκαν «ὡς ἰστὸς ἀράχνης», τὸ ζήτημα ἔλαβε νέα τροπή. Οἱ τελευταῖοι προσέφυγαν στὴ μεσολάβηση καὶ στὴν κρίση τῶν ὀθωμανικῶν ἀρχῶν, ζητώντας τὴν παρέμβασή τους. Τὰ προαναφερθέντα πατριαρχικά ἔγγραφα κάνουν λόγο γιὰ ἐμπλοκὴ ἰσχύος ἐξωτερικῆς καὶ δυναστείας φοβερῶν ἀρχόντων, ὅπως καὶ γιὰ ἀξιώσεις καὶ πιέσεις ἐξωτερικῶν ἀξιωματικῶν προσώπων, μὲ στόχο τὴν ἀπόσπασή τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τοῦ μητροπολίτη Λαρίσης καὶ τὴν ἰδιοποίησή της στὴ συνέχεια. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Λαρίσης Νεόφυτος Α΄, φοβούμενος μία τέτοια ἐξέλιξη καὶ πρὸς τὸ ἐμφραγῆναι τὰ στόματα τῶν διωκόντων ὄρνεα περρωτά, ὀδηγήθηκε στὴν ἀπόφαση ἐκλογῆς, μετὰ τὴν πάροδο πολλῶν δεκαετιῶν, ἐπισκόπου Γαρδικίου²⁰. Νέος ἐπίσκοπος ἐξελέγη ὁ ἱερομόναχος Νεόφυτος, ὁ ὁποῖος συνυπογράφει τὸ ἐπικυρωτικὸ γράμμα ἐπανασύστασης τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου καὶ καθορισμοῦ τῶν ὁρίων της (ἔτ. 1541/42)²¹. Σημειωτέον ὅτι τὴν παραπάνω ἀπόφαση συνυπέγραψαν καὶ οἱ παρόντες στὴν ἐνδημούσα Σύνοδο τοῦ Πατριαρχείου μητροπολίτες Θεσσαλονίκης Μητροφάνης καὶ Θηβῶν Ἰωάσαφ Μακρῆς, καθὼς καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Λευκάδος Ἀρσένιος, ἐπαυξάνοντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὴν ἰσχύ της²². Δύο περίπου αἰῶνες ἀργότερα ὁ Λαρίσης Ἰάκωβος Β΄

Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο 33 (1998), 241-258 καὶ εἰδικότερα σσ. 254-256. Βλ. τώρα Δ. Κ. ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ, «Διὰ τὴν στενότητα τοῦ καιροῦ τοῦ πρώην»: Ἐπανεξετάζοντας τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐπισκοπῆς Τρίκκης κατὰ τοὺς 14ο-16ο αἰῶνες, ὑπὸ δημοσίευση στὰ *Θεσσαλικά Μελετήματα* 8 (2019), ὅπου καὶ ἔκδοση τοῦ πρωτότυπου ἐγγράφου.

20. Βλ. παρακάτω (σ. 192, στ. 22-23) τὸ πατριαρχικὸ γράμμα τοῦ 1542/43.

21. Ὁ Γαρδικίου Νεόφυτος συνυπογράφει μαζί μὲ τὸν Λαρίσης Νεόφυτο τὸ πατριαρχικὸ σιγίλλιον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχη Ἱερεμία Α΄ (ἔτ. 1545) ὑπὲρ τῶν δικαίων τῆς Ἱ. Μονῆς Ἁγίου Στεφάνου τῶν Μετεώρων. Βλ. ΘΕΟΤΕΚΝΗ ΜΟΝΑΧΗ, *Τρία πατριαρχικά σιγίλλια, ἀνέκδοτα* (Ἁγιοστεφανίτικα 1), Ἱ. Μονὴ Ἁγίου Στεφάνου - Ἁγία Μετέωρα 1995, 35.45-49, καὶ ΣΟΦΙΑΝΟΣ, *Νεόφυτοι Λαρίσης*, 95 καὶ σημ. 2. Διάδοχός του ὑπῆρξε ὁ Χριστοφόρος, ὁ ὁποῖος ὑπογράφει post 1558 σὲ ἀνέκδοτο γράμμα τοῦ Λαρίσης Νεοφύτου Β΄ πρὸς τὸν καθηγούμενο καὶ τοὺς μοναχοὺς τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Μετεώρου. Τέλος, σὲ ἐνεπίγραφη εἰκόνα τῶν Ἁγίων Πάντων ποὺ ἐντόπισε ὁ Νίκος Βέης στὴ μονὴ Ρουσάνου καὶ χρονολόγησε στὸν 15ο ἢ 16ο αἰ. ἀναφέρεται κάποιος Θεόκλητος, οἰκονόμος Γαρδικίου. Βλ. Ν. Α. ΒΕΗΣ, Σύνταγμα ἐπιγραφικῶν μνημείων Μετεώρων καὶ τῆς πέριξ χώρας μετὰ σχετικῶν ἀρχαιολογημάτων, *Βυζαντις* 1 (1909), 625-626 (ἀρ. 140).

22. Γιὰ τὸ πρόσωπο τῶν παραπάνω ἱεραρχῶν βλ. Α. Δ. ΚΟΜΙΝΗΣ, *Ἀνέκδοτος*

(1734-1739), κατὰ τὴ μεταγραφὴ τοῦ *γράμματος* στοὺς κώδικες Τρίκκης καὶ Λαρίσης, ἔκρινε σκόπιμο νὰ ὑπογράψει καὶ ὁ ἴδιος τὸ ἀνωτέρω ἔγγραφο.

Ἡ πτυχή αὐτὴ τῆς τοπικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας –ἄγνωστη ἐν πολλοῖς– παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Μολονότι στὰ προαναφερθέντα ἔγγραφα ἐκτίθεται τὸ γενικὸ πλαίσιο καὶ παρουσιάζονται οἱ περιστάσεις ποὺ ὀδήγησαν στὴν ἀνασύσταση τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου, ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένουν ἄγνωστες λεπτομέρειες σχετικὲς μὲ τὰ δρῶντα πρόσωπα καὶ τὰ κίνητρά τους. Ἔτσι, ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι τὸ Γαρδίκι ἀποτελοῦσε παλαιότερα μητρόπολη, θέτοντας ὑπὸ ἀμφισβήτηση τὴ δικαιοδοσίαν τῆς μητροπόλεως Λαρίσης ἐπ’ αὐτοῦ, προῆλθε πιθανότατα ἀπὸ κάποιον ὁμορο ἐκκλησιαστικὸ κέντρο, τὸ ὁποῖο εἶχε μάλιστα τὴ δυνατότητα προσφυγῆς στὶς ὀθωμανικὲς ἀρχές. Ἐπιπλέον, ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ἀγνοήθηκε ἐπιδεικτικὰ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, τὸ ὁποῖο ἄλλωστε δὲν φαίνεται νὰ εἶχε δυνατότητα ἄμεσης παρέμβασης σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωσιν, καθὼς τὸ ζήτημα θὰ εἶχε ἀντιμετωπιστεῖ μᾶλλον ἄμεσα καὶ μὲ διαφορετικὸ τρόπο.

Ἡ ταυτότητα ἐκείνων ποὺ πρόβαλαν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου δὲν προσδιορίζεται, ἀλλὰ μποροῦμε εὐλόγα νὰ ὑποθέσουμε πὼς πρόκειται γιὰ ἄτομα μὴ φίλα προσκείμενα στὴ μητρόπολη Λαρίσης ἢ στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Εἶναι ἐξᾴλλου γνωστὲς οἱ ψυχρὲς ἕως τεταμένες σχέσεις τῆς μητροπόλεως Λαρίσης μὲ τὴν ἀρχιεπισκοπὴ Δομενίου καὶ Ἐλασσῶνος, ἰδιαίτερα κατὰ τὸ πρῶτο τρίτο τοῦ 16ου αἰῶνα, ἐπὶ ἀρχιερατείας τοῦ Λαρίσης Μάρκου Α΄.

Πράγματι, ἐπὶ πατριαρχίας Παχωμίου Α΄ (1504-1513), ὁ μητροπολίτης Λαρίσης Μάρκος ἦλθε σὲ διένεξιν μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπο Δομενίου Γρηγόριον γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς περιοχῆς τοῦ Παλαιοχωρίου (σημ. Τύρναβος). Ἡ διαμάχη τερματίστηκε μετὰ ἀπὸ πολυετὴ ἀγώνα, ἐπὶ Βησσαρίωνος Β΄, μὲ παρέμβαση τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Α΄, ὁ ὁποῖος ἐξέδωσε σχετικὰ τρία διαδοχικὰ ἔγγραφα (Σεπτ.

ἐπισκοπικὸς κατάλογος Θηβῶν, *Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν* 1 (1968), 93· Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, Ὁ νεομάρτυρ Μιχαὴλ ὁ ἐξ Ἀγρᾶφων († 1544, Θεσσαλονίκη) καὶ ὁ συντάκτης τοῦ βίου του, *BNJ* 21 (1973), 243-247, καὶ Δ. ΣΤ. ΜΙΧΑΛΑΓΙΑ, Ἡ Λευκάδα στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, στό: *Πρακτικὰ ΚΑ΄ Συμποσίου: Ἡ Ἐκκλησία τῆς Λευκάδας, ἡ Κοινωνία καὶ ἡ Τέχνη, Λευκάδα, 8-10 Αὐγούστου 2016*, Λευκάδα 2017, 54.

1527, Ἰούλ. 1528, καὶ Αὐγ 1528)²³. Στὸ μεταξύ, οἱ ἤδη τεταμένους σχέσεις τῶν δύο ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν περιπλέχθηκαν περαιτέρω μετὰ καὶ τὴ χειροτονία τοῦ Βησσαρίωνος (ἔπειτα Λαρίσης Βησσαρίωνος Β΄) ὡς ἀρχιεπισκόπου Δομενίου καὶ Ἐλασσῶνος (ca. 1516/17), ὁ ὁποῖος δὲν ἔγινε δεκτὸς ἀπὸ τὸν τοπικὸ κληρὸ καὶ τὸν λαό, ἀποπέμφθηκε καὶ στὴ θέση του διορίστηκε κατόπιν παρέμβασης τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχη Θεολήπτου Α΄, κάποιος Νεόφυτος²⁴.

Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δομενίου ὑπήγετο, ὡστόσο, στὸ Πατριαρχεῖο, ὁπότε στὴν περίπτωση ποὺ τὸ ζήτημα τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου εἶχε ἀνακινηθεῖ ἀπὸ αὐτὴ, θὰ ἀρκοῦσε ἴσως ἡ παρέμβαση τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχη ὑπὲρ τοῦ Λαρίσης, ὅπως συνέβη λίγα ἔτη νωρίτερα μὲ τὸ Παλαιοχώριο, γιὰ τὸ θέμα τοῦ ὁποῖου ἀπολύθηκαν, ὅπως εἰπώθηκε, τρία πατριαρχικὰ ἔγγραφα. Στὴν περίπτωση ὅμως τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου δὲν παρατηρεῖται κάτι ἀνάλογο· ἀντίθετα, τὸ Πατριαρχεῖο ἐμφανίζεται ἀρκετὰ προσεκτικὸ στὸν χειρισμὸ τοῦ θέματος. Προκρίθηκε ἔτσι, σὲ συνεργασία μὲ τὸν Λαρίσης Νεόφυτο Α΄, ἡ ἀνασύσταση τῆς ἐπισκοπῆς ὡς ἡ καλύτερη δυνατὴ λύση τῆ δεδομένη χρονικὴ περίοδο, καὶ ἀπολύθηκαν γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ δύο πατριαρχικὰ γράμματα ἀπὸ τὸν Ἱερεμία Α΄ (1542/43 καὶ 1543), στὰ ὁποῖα ἀποφεύγεται ἐπιμελῶς κάθε μνεῖα στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἢ στὸ πρόσωπο ποὺ ἤγειρε τὸ ζήτημα.

Ἡ ἀνεπάρκεια τῶν μαρτυριῶν δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀσφαλῆ ἀπόδοση στὴν ἀρχιεπισκοπὴ Δομενίου καὶ Ἐλασσῶνος τῆς εὐθύνης γιὰ τὸ ζήτημα ποὺ ἀνέκυψε μὲ τὴν ἐπισκοπὴ Γαρδικίου καὶ ἐπομένως ἡ προσπάθεια ἐντοπισμοῦ της θὰ πρέπει νὰ στραφεῖ ἐνδεχομένως ἄλλοῦ.

23. Βλ. σχετικὰ ΟΥΔΟΥ, *Patriarchatus Constantinopolitani*, ἀρ. 46, σσ. 40-43, ἀρ. 47, σσ. 44 καὶ ἀρ. 48, σσ. 46-49· ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, *Κώδικας Λαρίσης*, 146-147· Γ. ΝΤΡΟΓΚΟΥΛΗΣ, Ὁ Τύρναβος καὶ ἡ περιοχὴ του στὰ πρῶτα μετὰ τὴν τουρκικὴ κατάκτηση χρόνια, στό: *Πρακτικὰ Α΄ Συνεδρίου Τυρναβίτικων Σπουδῶν, Τύρναβος 9-10 Σεπτ. 1990*, Τύρναβος 1991, 63-74, καὶ ΣΤΡΟΥΜΠΑΚΗΣ, *Ἱερεμίας Α΄*, 61-62 καὶ 290-294 (ἀρ. 9-11). Γιὰ τὴν ἐπισκοπὴ Δομενίου καὶ Ἐλασσῶνος βλ. Γρ. Π. ΒΕΛΚΟΣ, *Ἡ ἐπισκοπὴ Δομενίου καὶ Ἐλασσῶνος*, Ἐλασσόνα 1980· Α. Α. ΠΑΣΑΛΗ, *Ναοὶ τῆς ἐπισκοπῆς Δομενίου καὶ Ἐλασσῶνος* [ΚΒΕ - Βυζαντινὰ Μνημεῖα 13], Θεσσαλονίκη 2003, καὶ Σ. ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ - Β. ΣΥΘΙΑΚΑΚΗ-ΚΡΙΤΣΙΜΑΛΛΗ, Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὸ Δομένικο Ἐλασσῶνας, *ΔΧΑΕ* 35 (2014), 19-42.

24. Γιὰ τὸ θέμα βλ. Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, Ὁ ἅγιος Βησσαρίων μητροπολίτης Λαρίσης (1527-1540) καὶ κτίτορας τῆς μονῆς Δουσίκου. Ἀνέκδοτα ἀγιολογικὰ καὶ ἄλλα κείμενα, *Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικὰ* 4 (1992), 181.

Τὴν ἴδια περίοδο, στὸν ὅμορο βαλκανικὸ χῶρο ἐξελισσόταν ἄλλη μία ἐκκλησιαστικὴ διαμάχη, αὐτὴ μεταξὺ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, ἡ ὁποία παρουσιάζει κάποιες ὁμοιότητες μὲ τὴν περίπτωση τοῦ Γαρδικίου.

Κατὰ τὴν τέταρτη δεκαετία τοῦ 16ου αἰώνα ὁ Ἀχριδῶν Πρόχορος ἐπεδίωξε νὰ ἐπαναφέρει τὰ ὅρια τῆς ἀρχιεπισκοπῆς του σὲ ἐκεῖνα τοῦ 11ου αἰώνα, ὅπως αὐτὰ εἶχαν καθοριστεῖ μὲ *παλαιγενῆ βασιλικά χρυσόβουλλα* ἐπὶ Βασιλείου Β΄ καὶ ἀργότερα ἐπὶ Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγου, προβαίνοντας στὴ διεκδίκηση ἀρκετῶν ἐπισκοπῶν ποὺ ἀνήκαν σὲ μητροπόλεις τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως²⁵. Ἔτσι, περὶ τὸ 1544 ὁ Πρόχορος ἐπιχείρησε νὰ διευρύνει τὴν ἐξουσία του στὴ Βλαχία καὶ στὴ Μολδαβία σὲ βάρος τῶν δικαίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, δίνοντας στὶς ὀθωμανικὲς ἀρχὲς πεσκέσι 100 νομίσματα περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ὁ ὁποῖος πλήρωσε ποσὸ 4000 νομισμάτων. Χάρη στὴν ἀντίδραση, ὡστόσο, τοῦ πατριάρχη Ἱερεμία Α΄ ἡ ἀρχικὴ ἀπόφαση τῆς Ὑψηλῆς Πύλης γιὰ ὑπαγωγή τῶν μητροπόλεων τῶν Παραδουνάβιων Ἡγεμονιῶν στὴν ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδος ἀνακλήθηκε²⁶. Τὴν ἴδια περίοδο ἢ λίγο νωρίτερα (post. 1530) ὁ Ἀχριδῶν ἐπιχείρησε νὰ ἀποσπάσει ὀρισμένους ἐπισκοπὲς ἀπὸ μητροπόλεις τοῦ βορειοελλαδικοῦ χώρου ποὺ ἀνήκαν στὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Μανουὴλ Μαλαξὸς στὴν *Πατριαρχικὴ Κωνσταντινουπόλεως Ἱστορία*, ποὺ συνέγραψε στὰ 1578 καὶ τὴν ὁποία ἐνέταξε στὸ ἔργο του *Turcograeciae* ὁ καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Tübingen, Martinus Crusius, σημειώνει σχετικὰ ὅτι:

25. Τὴν ἴδια περίοδο ὁ Ἀχριδῶν Πρόχορος ἐπεξέτεινε τὴ δικαιοδοσία του καὶ ἐπὶ τῶν Ὁρθοδόξων τῆς νοτίου Ἰταλίας, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους προέρχονταν ἀπὸ περιοχὲς τῶν Βαλκανίων ὑπαγόμενες ἐκκλησιαστικὰ στὴν ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδος. Βλ. Ζ. Ν. ΤΣΙΡΠΑΝΗΣ, Ἡ ἑλληνικὴ κοινότητα τῆς Βενετίας καὶ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως (15ος-18ος αἰ.), *Δωδώνη* 26.1 (1997), 237, καὶ Β. ΚΟΥΚΟΥΣΑΣ, Ἡ δικαιοδοσία τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος στὴ μητρόπολη Ἰταλίας κατὰ τὸν 16ο αἰώνα, στό: *Χριστιανικὴ Μακεδονία. Πελαγονία - Μία ἄλλη Ἑλλάδα. Θεσσαλονίκη - Ἀχρίδα*, ἐπιμ. Αθ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ, Θεσσαλονίκη 2004, 485-487.

26. G. SUBOTIC, Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Μολδαβοῦ βοεβόδα Στεφάνου τοῦ Μεγάλου καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀχρίδας Δωροθέου. Πρωτοβουλίες-ὑποκινήσεις καὶ χρόνος ἐμφάνισης, στό: *Βαλκάνια καὶ Ἀνατολικὴ Μεσόγειος (12ος-17ος αἰῶνας)* [ΕΙΕ/ΙΒΕ, Τὸ Βυζάντιο Σήμερα 2], Ἀθήνα 1998, 199-206, καὶ ΣΤΡΟΥΜΠΑΚΗΣ, *Ἱερεμίας Α΄*, 144 κ.έ.

Πατριαρχεύοντος δὲ τούτου (i.e. Ἱερεμίας Α'): ἦλθεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς πρώην Ἰουστινιανῆς, Ἀχρειδῶν, ὀνόματι Πρόχωρος, ἐδῶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν: καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὸ διβάνη: καὶ ἔδειξε χρυσόβουλλα βασιλικά: τὰ ὅποια ἔλεγον, καὶ ἀπέφηναν: ὅτι ἡ ἀρχιεπισκοπὴ αὐτοῦ νὰ ἔχει τὰ Βέρροια: τὰ ὅποια εἶναι ἐπισκοπὴ τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. Καὶ τῆς ὥρας ἔβαλεν ἑκατὸν φλωρία χαράτση εἰς αὐταῖς. Καὶ, ὡς ἶδεν ὁ πατριάρχης, ὅτι ἔβαλε χαράτση: ἦλθεν εἰς ἀδδημονίαν, τί νὰ κάμη: νὰ μηδὲν τοῦ ἐπάρη αὐτοὺς τοὺς τόπους. Καὶ ἔτση τοῦ ἐρμήνευσαν, καὶ ὑπήγε, καὶ εὔγαλε φεῖτιφᾶν: καὶ ἔλεγεν οὕτως ὁ φεῖτιφᾶς. Ὅτι, ἀνεῖναι καὶ ἔχει τινὰς ἕνα προᾶγμα: καὶ τὸ ὀρίζει ἑκατὸν χρόνους: πλεόν δὲν ὑπορεῖ τινὰς, νὰ τὸ ἐπάρη ἀπὸ τὸ χέρη του. Καὶ ἔτση ἐφανίσθη εἰς τὸ διβάνη: καὶ ἔδειξε τὸν φεῖτιφᾶν, καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι νὰ ἔχει πλεόν περὶ τριακοσίους χρόνους ἡ ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ἀκούσαντες τοῦτο οἱ πασιάδες: ἐδικαίωσαν αὐτόν, νὰ τὸ ἔχει: μετὰ τοῦτο, ὅτι νὰ στέρξει τὰ ἑκατὸν φλωρία, τὴν ἐπανεύασιν τοῦ Προχώρου. Μὴ ἔχων δέ, τί νὰ κάμη ὁ πατριάρχης, ἔστερεξεν αὐτά: καὶ ἔτση ἀπεδίωξαν τὸν αὐτὸν Πρόχωρον ἀπὸ τὸ διβάνη²⁷.

Στὸ θέμα ἀναφέρεται καὶ ὁ Φαναριώτης ἰατροφιλόσοφος τοῦ 18ου αἰ. Ἀθανάσιος Κομνηνὸς Ὑψηλάντης, στὸ ἔργο του *Μετὰ τὴν Ἄλωσιν*, παρέχοντας τὴν ἐπιπρόσθετη πληροφορία ὅτι: Ἔτει σωτηρίῳ 1533. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρειδῶν ... τὴν τῶν Σέρβων ἐπισκοπὴν ἐζήτει ἐπὶ βήματος παρασταθεῖς, κατὰ τὰ ἀνέκαθεν δοθέντα αὐτῷ βασιλικά χρυσόβουλλα, ἀρπαγῆναι λέγων ὕστερον παρὰ τοῦ Θεσσαλονίκης ἡ ἐξέλιξη ἦταν αὐτὴ ποὺ περιγράφει καὶ ὁ Μανουὴλ Μαλαξός²⁸.

27. M. CRUSIUS, *Turcograeciae libri octo*, Basileae 1584, 163-164. Προβλ. καὶ τὴν ἀνατύπωση τοῦ κειμένου τοῦ Crusius ἀπὸ τὸν Im. BEKKER (ed.), *Historia Politica et Patriarchica Constantinopoleos* [CSHB], Bonnæ 1849, 170.3-22.

28. ΑΘ. ΚΟΜΝΗΝΟΥ ΥΨΗΛΑΝΤΟΥ, *Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Πολιτικῶν τῶν εἰς δώδεκα. Βιβλίον Η', Θ' καὶ Γ', ἧτοι Τὰ μετὰ τὴν Ἄλωσιν (1453-1789)*, ἔκδ. ἀρχιμανδριτῆ ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΑΦΘΟΝΙΔΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, Κωνσταντινούπολη 1870, 62-63. Προβλ. καὶ ΜΕΛΕΤΙΟΥ μητροπολίτου Ἀθηνῶν, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, τ. Γ', Βιέννη 1784, 369-370. Στὸ ζήτημα ἀναφέρεται καὶ ὁ Μ. Ι. ΓΕΛΕΩΝ, *Εἰδήσεις ἱστορικὰ βιογραφικὰ περὶ τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου μέχρις Ἰωακείμ Γ' τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης, 36-1884*, Κωνσταντινούπολις 1885-1890 (ἀνατ. Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν Ὁφελίμων Βιβλίων, Ἀθήνα 1996), 503.

Τὰ βασιλικά χρυσόβουλλα πὸν ἐμφάνισε ὁ Πρόχορος εἶναι, ὅπως προαναφέρθηκε, τρία *σιγίλλια* ἀποδιδόμενα στὸν αὐτοκράτορα Βασίλειο Β΄ πὸν ἐνσωματώθηκαν σὲ *χρυσόβουλλον* τοῦ Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου (1273, Ἰούλ.) γιὰ τὴν ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδος²⁹. Στὸ τρίτο ἐξ αὐτῶν ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐπισκοπὴ Σερβίων δόθηκε ἀπὸ τὸν Βασίλειο Β΄ στὴν ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδος, μολοντί ἀργότερα ἐπὶ Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ (1081-1118) τὰ Σέρβια ἐπανήλθαν στὴ δικαιοδοσίᾳ τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. Τὸ ἴδιο συνέβη καὶ μὲ τὶς ἐπισκοπὲς Βερροίας καὶ Σταγῶν, ὅχι ὅμως μὲ τὴν ἐπισκοπὴ Γαρδικίου, ἡ ὁποία οὐδέποτε ἀνῆκε στὴν ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδος, οὔτε ὑπῆρξε ποτὲ μητρόπολη, ὅπως οἱ «διεκδικητές της» ὑποστήριξαν τὸν 16ο αἰῶνα, καθὼς κατὰ τὴ Βυζαντινὴ περίοδο τὸ Γαρδίκι Τρικάλων διετέλεσε ἐπισκοπὴ τῆς μητροπόλεως Λαρίσης³⁰.

Ἡ μόνη πιθανὴ σχέση μεταξὺ τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου καὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ὁ ἐποχικὰ μετακινούμενος πληθυσμὸς τῶν Βλάχων ποιμένων ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Γρεβενῶν καὶ τοῦ εὐρύτερου χώρου τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, πὸν ἀνῆκε στὴ δικαιοδοσίᾳ

29. H. GELZER, Ungedruckte und wenig bekannte Bistümerverzeichnisse der orientalischen Kirche, *BZ* 2 (1893), 42-46· τοῦ ΙΔΙΟΥ, *Der Patriarchat von Achrida. Geschichte und Urkunden*, Leipzig 1902, 24, καὶ A. MÜLLER, Zur Datierung des Chrysobulls Michaels VIII. für Ochrid: nicht August 1272, sondern Juli 1273, στὸ: *Zwischen Polis, Provinz und Peripherie. Beiträge zur byzantinischen Geschichte und Kultur* [Mainzer Veröffentlichungen zur Byzantinistik 7], (eds) L. M. HOFFMANN – A. MONCHIZADEH, Wiesbaden 2007, 427-432. Γιὰ τὴν ἀμφισβητούμενη γνησιότητα τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ Μιχαήλ Η΄ βλ. E. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ἢ ΤΕΓΟΥ-ΣΤΕΡΠΙΑΔΟΥ, Ὁ χρυσόβουλλος λόγος τοῦ Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου τοῦ ἔτους 1272 καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας, *Βυζαντιακά* 10 (1990), 229-246 καὶ εἰδικότερα 243-246· πρβλ. G. PRINZING, The autocephalous Byzantine ecclesiastical province of Bulgaria/Ohrid. How independent were its archbishops?, *Bulgaria Mediaevalis* 3 (2012), 358-364.

30. ΣΤΡΟΥΜΠΙΑΚΗΣ, *Ἱερεμίας Α΄*, 141 κ.έ., καὶ ΑΓΟΡΙΤΣΑΣ – ΓΙΑΡΕΝΗΣ, Ἐπισκοπὴ Γαρδικίου, 197-201. Πλὴν τῆς ἐπισκοπῆς Σταγῶν, ἡ ὁποία φέρεται νὰ ὑπήχθη ἔστω καὶ βραχυπρόθεσμα στὴν ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδος τὸν 11ο αἰῶνα, καμία ἄλλη θεσσαλικὴ ἐπισκοπὴ δὲν ἀνῆκε ποτὲ στὸν Ἀχρίδος. Ὡστόσο οἱ ΡΑΛΛΗΣ – ΠΟΤΑΗΣ, τ. 5, 520, ἀναφέρουν ἐσφαλμένα πὼς στὰ 1855 ὁ Φαναριοφερσάλων Νεόφυτος, *ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος* πάσης Φθίας, τελεῖ ὑπὸ τὸν Ἀχρίδος· πληροφορία πὸν ἄκριτα ἀποδέχθηκε καὶ ὁ μητροπολίτης Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων ΙΕΖΕΚΙΗ ΒΕΛΑΝΙΔΩΤΗΣ, *Ἱερὰ μητρόπολις Φαναριοφερσάλων*, 244 καὶ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Ἡ Ἐκκλησία Ἀχριδῶν καὶ ἡ Μητρόπολις Φαναριοφερσάλων, *Νέα Σιών* 27 (1932), 473-476. Τὰ γραφόμενα τοῦ Θεσσαλιώτιδος ἀνασκευάσει ὁ Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΣ, *Ἡ Μητρόπολις Φαναριοφερσάλων διὰ μέσου τῶν αἰώνων*, αὐτοτελὲς ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν Η΄ τόμο τῆς *Θεολογίας*, Ἀθήνα 1930, 14-16.

τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος³¹. Σχετικά, τὸ δεύτερο σιγίλλιον τοῦ Βασιλείου Β΄ ὑπὲρ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος ὀρίζει πὼς οἱ Βλάχοι ὅπουδήποτε καὶ ἂν βρίσκονταν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἀρχιεπισκοπῆς θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποδίδουν τὸ κανονικὸν στὸν Ἀχρίδος, ἐνῶ κατὰ τὸ ἐπόμενο διάστημα ἀπαντᾶ στοὺς ἐπισκοπικοὺς καταλόγους ἢ ἐπισκοπὴ *Βρεανόγης* (ἢ *Βρεανόγου*) ἢτοι *Βλάχων*, στὴν τελευταία θέση τῶν θρόνων τῆς *Πρώτης Ἰουστινιανῆς ἢτοι πάσης Βουλγαρίας*³².

Παρόλα αὐτά, στὴν περίπτωση τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου δὲν ἦταν τὸ δημογραφικὸ στοιχεῖο ποὺ ἀξιοποιήθηκε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐπιχείρησαν νὰ ἀμφισβητήσουν τὴν ὑπαγωγὴ τῆς στὸν Λαρίσης, ἀλλὰ ἡ προβολὴ ἀβάσιμων ἐπιχειρημάτων καὶ ἡ ἐμπλοκὴ τῶν ὀθωμανικῶν ἀρχῶν. Ἐὰν ἡ προκληθεῖσα σύγχυση ὀφείλεται πράγματι στὶς ἐνέργειες τοῦ Ἀχριδῶν Προχόρου, τότε αὐτὴ μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθεῖ στὸ πλαίσιο τῆς γενικότερης πολιτικῆς τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 16ου αἰ., νὰ αὐξήσει τὴν ἐπιρροή τῆς καὶ νὰ ἐπαναφέρει στὴ δικαιοδοσία τῆς περιοχῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ποὺ θεωροῦσε ὅτι τῆς ἀνήκαν δικαιοματικά³³.

Ἐδρα τῆς ἀνασυσταθείσης ἐπισκοπῆς Γαρδικίου ἀποτελέσει ὁ οἰκισμὸς τοῦ Ζάρκου³⁴, ἐνῶ ἐντύπωση προκαλεῖ ἡ μὴ ἀναφορά, μεταξὺ τῶν χωριῶν τῆς ἐπισκοπῆς, τοῦ ὁμώνυμου βυζαντινοῦ οἰκισμοῦ. Σημειωτέον ὅτι τὸ Γαρδικί, ἔδρα τῆς ἐπισκοπῆς κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς

31. Σημειωτέον ὅτι στὸν οἰκισμὸ τοῦ Ζάρκου, ἔδρα τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου κατὰ τὴν ὀθωμανικὴ περίοδο, καὶ στὴν εὐρύτερη περιοχὴ διαβιοῦσε σημαντικὸς πληθυσμὸς Βλάχων ποιμένων.

32. GELZER, *Ungedruckte*, 46.10-12, καὶ DARROUZÈS, *Notitiae* 13, 856, app. 2, 372 (1143-80). Γιὰ τὴν δημιουργία τῆς ἐπισκοπῆς Βλάχων τὸν 11ο αἰ. βλ. I. SNEGAROV, *Istoriija na Ohridskata Archiepiskopija*, τ. Α΄, Sofia 1924, 192 καὶ σημ. 2· πρβλ. M. GYÓNI, *L'évêché vlaque de l'archevêché bulgare d'Achris aux XIe - XIVe siècle, Etudes slaves et roumaines* 1 (1948), 148-159, 224-233 καὶ P. Ş. NĂSTUREL, *Les Valaques Balkaniques aux Xe - XIIIe siècles. (Mouvements de population et colonisation dans la Roumanie grecque et latine)*, *BF* 7 (1979), 101-102.

33. Βλ. σχετικὰ Δ. ΠΑΝΤΟΣ, *Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδας Πρόχορος (; - 1550) καὶ οἱ σχέσεις του μὲ τὴ μονὴ Δοχειαρίου (πρῶτο μιστὸ τοῦ 16ου αἰῶνα)*, Ἀθήνα 2009, 95-121, καὶ ΑΓΓ. ΔΕΛΗΚΑΡΗ, *Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχριδῶν κατὰ τὸν Μεσαίωνα* [Ἑλληνισμὸς καὶ Κόσμος τῶν Σλάβων 12], Θεσσαλονίκη 2014, 158-163, σημ. 15, καὶ 250.

34. Βλ. J. J. BJÖRNSTÄHL, *Τὸ ὁδοιορικὸ τῆς Θεσσαλίας 1779*, ἐπιμ. ΜΕΣΣΕΡΙΝΟΣ, Θεσσαλονίκη 1979, 64, καὶ USPENSKII, *Vostok Christianskij*, 81 κ.έ.

χρόνου, ἦταν τὴν ἐποχὴ τῆς πρώτης ὀθωμανικῆς ἀπογραφῆς (1454/55) ἕνας μικρὸς οἰκισμὸς, ποὺ εἶχε δοθεῖ ὡς *τιμάριο* στὸν χριστιανὸ *σααχὴ* Ἄγγελο, ἀδελφὸ τοῦ *Aresti*³⁵. Ἐναν αἰῶνα ἀργότερα, ὅταν ἀνασυστάθηκε ἡ ἐπισκοπὴ στὰ 1542, ἡ μὴ συμπερίληψη τοῦ Γαρδικίου μεταξὺ τῶν οἰκισμῶν τῆς δηλώνει ἐνδεχομένως ὅτι αὐτὸ εἶχε ἀπὸ καιρὸ ἐρημώσει καὶ μόνο τὸ ὄνομα τῆς ἐπισκοπῆς θύμιζε τὴν ἄλλοτε ὑπαρξή του, καθὼς ἔκτοτε ἡ περιοχὴ θὰ καλεῖται Παλαιογαρδίκι³⁶.

Στὸ γράμμα τοῦ Λαρίσης Νεοφύτου Α΄ (1541/42) γιὰ τὴν ἀνασύσταση τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου ὀρίζεται σὲ ἔντονο ὕφος ὅτι γιὰ τὴν ἀποτροπὴ ὁποιασδήποτε πρόκλησης καὶ ἀναστάτωσης στὸ μέλλον ὁ ἕκαστος ἐπίσκοπος: *μὴ ἐχέτω ἄδειαν τοῦ ἐκβῆναι ἐκ τῶν ὀρί(ων) αὐτοῦ τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου μὴ ἐνοχλῆσαι: [...] ἢ μετὰ ἐξουσίας, καὶ δυνάμει*

35. Βλ. Μ. DELILBAŞI – Μ. ARIKAN, *Hicri 859 Tarihi, Sûret-i Defter-i Sancak-ı Tirhala*, τ. I-II, ἐκδ. Türk Tarih Kurumu Basimeri, Ankara 2001, 120-121, ὅπου ἀπογράφεται τὸ χωριὸ (karye) Gardik, ἀποτελούμενο ἀπὸ 29 οἰκογένειες, 3 ἐλεύθερους καὶ 2 χῆρες, ἀσχολούμενους μὲ τὴν καλλιέργεια σιτηρῶν, τὴν ἐκμετάλλευση καρυδιῶν καὶ τὴν κτηνοτροφία· Πρβλ. καὶ Ν. BELDICEANU, *Timariotes chrétiens en Thessalie (1454/55)*, *Süd-Ost Forschungen* 44 (1985), 59, καὶ ΣΠΑΝΟΣ, *Οἰκισμοί*, 447-449.

36. ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, *Κώδικας Τρίκκης*, 220, καὶ ΣΠΑΝΟΣ, *Οἰκισμοί*, 447-449. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ὁ οἰκισμὸς τοῦ (Παλαιο-)Γαρδικίου λείπει ἀπὸ τὴν *Πρόθεση* 401 (κῶδ. Μεταμορφώσεως, Μεγάλου Μετεώρου, ἔτ. 1520/40), ἀπαντᾷ ὁμῶς στὴν *Πρόθεση* 36 τῆς Ἱ. Μονῆς Δουσίκου (post 1570, f. 63^r «Γαρδίκι»). Βλ. Κ. ΣΠΑΝΟΣ, *Οἱ Θεσσαλικὸι οἰκισμοὶ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἀφιερῶτων τους στὴν Πρόθεση 401 τοῦ Μεγ. Μετεώρου (1520-1540)*, *Λάρισα* 2003 (ἀνάτ. τῶν τόμων 43 καὶ 44 τοῦ *Θεσσαλικοῦ Ἡμερολογίου*), καὶ ΣΟΦΙΑΝΟΣ – ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Χειρόγραφα Δουσίκου*, 60. Στὴν *Πρόθεση*, ὡστόσο, ἀρ. 39 τῆς μονῆς Δουσίκου (17ος αἰ.) ἀπουσιάζει κάθε ἀναφορὰ στὸν οἰκισμὸ, Κ. ΣΠΑΝΟΣ, Ἡ ἀνέκδοτη *Πρόθεση* 39 τῆς μονῆς Δουσίκου (16ος-17ος αἰ.). Συμβολὴ στὴ μελέτη τῶν θεσσαλικῶν οἰκισμῶν καὶ ὀνομάτων, *Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο* 20 (1991), 33-80. Ὁ Γάλλος ἑλληνιστὴς καὶ ἀρχαιολόγος L. HEUZEY, *Excursion dans la Thessalie Turque en 1858*, Paris 1927, 54 [καὶ στὴν ἑλληνικὴ, *Ὀδοιπορικὸ στὴν Τουρκοκρατούμενη Θεσσαλία τὸ 1858* (Φ.Ι.ΛΟ.Σ. – Κείμενα καὶ Μελέτες 4), ἐκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1991, 83-84], περιηγούμενος τὰ ἐρείπια τοῦ Γαρδικίου στὰ 1858, σημειώνει πὼς σώζεται ἕνας ναὸς ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὁ Ρῶσος ἀρχιμανδρὴτης Πορφύριος Uspenskij, διερχόμενος ἀπὸ τὴν περιοχὴ ἕνα ἔτος ἀργότερα (1859), ἀναφέρει ὅτι ὁ ναὸς τιμᾶται στὴν ἅγια Παρασκευὴ καὶ πὼς ὁ τοιχογραφικὸς του διάκοσμος εἶναι ἐπιχρυσισμένος μὲ παχὺ στρώμα ἀσβέστη, ἐκτὸς ἀπὸ κάποια σημεῖα ὅπου αὐτὸ εἶχε ἀποκολληθεῖ. Βλ. USPENSKIJ, *Vostok Christianskij*, 89-90· πρβλ. σχετικὰ καὶ Α. Κ. ΟΡΛΑΝΟΣ, *Δύο ἀνέκδοτοι ναοὶ τῆς περιοχῆς Τρικάλων, Ἄρχειο Βυζαντινῶν Μνημείων Ἑλλάδος* 3 (1937), 157-160.

αὐθεντικῆς, καὶ λάβῃ δυναστικῶς ἐκ τῆς ἐκκλησί(ας) Τρικκάλ(ων), ἢ τῆς Περιστερᾶς ἐνορίαν τολμῆσαι καὶ καλέσαι αὐτήν. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο χειρισθῆ ποιῆσαι, ὅπερ ἀποφαινόμεθα, ἀσύγγνωστος καθαιρεθήσεται(αι), ὡς ἀλαζῶν, κ(αὶ) ἀνυπότακτος, κ(αὶ) πάσης ἀρχιερατικῆς τιμῆς στερηθῆ, σὺν τούτοις, κ(αὶ) τῆς ἀρᾶς τοῦ ἀναθέματος ἔστω ὑποπτος³⁷.

Ἡ ἀνασυσταθεῖσα ἐπισκοπὴ ἐκτεινόταν σὲ μικρὴ ἔκταση καὶ περιλάμβανε δεκαεξί συνολικὰ οἰκισμοὺς ἀγροτοκτηνοτρόφων. Εἰδικότερα, στὸ γράμμα τοῦ Λαρίσης Νεοφύτου Α΄ (1541/42), καθὼς καὶ στὰ πατριαρχικὰ ἔγγραφα τοῦ Ἱερεμῖα Α΄ (1543) καὶ τοῦ Διονυσίου Β΄ (1547) ὀρίζονται μὲ ἀκρίβεια τὰ ὄρια (τὸ *ιεροκύκλιο*) τῆς ἐπισκοπῆς μὲ ἐπιτίμιο, μάλιστα, ἀφορισμοῦ γιὰ ὅποιον τολμοῦσε νὰ τὰ παραβιάσει³⁸, καὶ μνημονεύονται οἱ ὑπαγόμενοι σὲ αὐτὴν οἰκισμοί³⁹.

Ἡ ἐπισκοπὴ Γαρδικίου διατηρήθηκε ἕως τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα. Ὁ τελευταῖος ἐπισκοπὸς τῆς Γρηγόριος ἐξεμέτρησε τὸν βίον τὸ καλοκαίρι τοῦ 1885, ὅταν ἔπεσε ἀπὸ τὸ ἄλογο ποῦν τὸν μετέφερε· ἔκτοτε ἡ ἐπισκοπὴ παρέμεινε ἐν χηρείᾳ μέχρι τὸ 1899, ὅποτε καὶ συγχωνεύθηκε μὲ τὴν ἐπισκοπὴ Τρίκκης⁴⁰.

Προβαίνουμε ἀκολούθως στὴν ἔκδοση τοῦ γράμματος τοῦ Λαρίσης Νεοφύτου (ἔτ. 1541/42) ἀπὸ τοὺς κώδικες Τρίκκης (*EBE 1471*, ff. 122r-122v) καὶ Λαρίσης (*EBE 1472*, ff. 122v-123v), ἀφοῦ τὸ πρωτότυπο ἔγγραφο λανθάνει. Ὡς βασικὸ κείμενο λαμβάνεται αὐτὸ τοῦ κώδικα Τρίκκης, καθὼς παρουσιάζει λίγότερα σφάλματα καὶ ἀβλεψίες. Στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα σημειώνουμε τὶς διαφορετικὲς γραφῆς τῶν δύο χειρογράφων καὶ ἀναγνώσεις τῶν κατὰ καιροὺς ἐκδοτῶν του. Παρέχουμε ἐπιπλέον τὴ διπλωματικὴ ἔκδοση τῶν πρωτότυπων πατριαρχικῶν ἐγγράφων (Ἱερεμῖα Α΄, ἔτ. 1542/43 καὶ 1543, καὶ Διονυσίου Β΄, ἔτ. 1547), τηρώντας ὡς ἔχει

37. ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, *Κώδικας Τρίκκης*, 221, καὶ παρακάτω, 188.

38. Στὸ πατριαρχικὸ γράμμα τοῦ ἔτους 1543 (στ. 33-37) ὀρίζεται: *μηδὲ παρά τινος ἄλλου το παράπαν διασειόμενα ἢ μετακινούμενα τοιοιοῦν ὅπως μὴ ὁ βουληθεὶς ταῦτα σαλεῦσαι ἢ συγγῆσαι κἂν καταμικρόν, εἰ μὲν ἀρχιερεὺς τυχὸν εἴη ὁ τοιοῦτος, στερισκόμενος ἔσεται πάσης ἀρχιερατικῆς τάξεως καὶ κατακεκοιμένος ἐπὶ παντὸς δικαστηρίου κ(αὶ) πόρρω ἐκδιωκόμενος εἰ δὲ γε ἱερεὺς, ἀργὸς πάσης ἱεροπραξίας εἰ δ' αὖ λαϊκὸς ἴσως τύχη, ὑπ' ἀφορισμὸν ἔσεται ἄλυτον καὶ αἰώνιον.*

39. Βλ. παρακάτω, 187, 196-197, 200-201· πρβλ. καὶ ΣΠΑΝΟΣ, Χωρὶὰ ἐπισκοπῆς Γαρδικίου, *Τρικαλινὸ Ἡμερολόγιο* 15 (1993-94), 289-290.

40. ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ, *Κώδικας Τρίκκης*, 116.

τὴν ὀρθογραφία καὶ τὴ στίξη τους. Στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα παραθέτουμε τὶς τυχόν διαφορετικὲς ἀναγνώσεις τοῦ πρώτου ἐκδότη, ὅπου αὐτὸς ὑπάρχει⁴¹. Στὰ ἐκδιδόμενα κείμενα κεφαλαιογραφοῦμε, γιὰ τὴν καλύτερη κατανόηση, τὰ κύρια ὀνόματα.

Κριτικὰ σημεῖα

- [αβγ] γράμματα σβησμένα, ποὺ συμπληρώνονται στὴν ἔκδοση.
- [[αβγ]] γράμματα ποὺ διέγραψε ὁ γραφέας.
- <αβγ> γράμματα ποὺ παρέλειψε ὁ γραφέας.
- {αβγ} γράμματα περιττά, ποὺ πρέπει νὰ παραλειφθοῦν.
- \αβγ/ γράμματα ποὺ γράφτηκαν στὸ διάστιχο.
- \\αβγ// γράμματα ποὺ γράφτηκαν στὸ περιθώριο.
- (αβγ) ἀνάλυση συντομογραφίας.
- [...] γράμματα σβησμένα ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ διαβαστοῦν.
- α β γ συμπλήρωση βάσει τοῦ ὑπολείμματος τῶν γραμμῶν.

1

Ἴσον ἀπαράλλακτον γράμματος **ἔτ. 7050 [= 1 Σεπτ. 1541 – 31 Αὐγ. 1542]**
«ἐπικυρωτικὸν ... γράμμα» (στ. 71) **Νεόφυτος Α΄, μητροπολίτης Λαρίσης**

ΚΕΙΜΕΝΟ – ἀντίγραφο [κώδ. *EBE 1471*, ff. 122r-122v (Τρίκκης = T) καὶ *1472*, ff. 122v-123v (Λαρίσης = L)]. Σύμφωνα μὲ ὅσα ἔχουν καταγραφεῖ στοὺς παραπάνω κώδικες τῆς μητροπόλεως Λαρίσης-Τρίκκης, πρόκειται γιὰ «Ἴσον ἀπαράλλακτον γράμματός τινος, γεγονότος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἀοιμνήστου μ(η)τροπολίτου Λαρίσ(η)ς κὺρ Νεοφύτου περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου, εὐρεθέντος ἐν τῷ σεπτῷ σκευοφυλακίῳ τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Ντουσίκου γεγραμμένον ἐν μεμβράνῃ», τὸ ὁποῖο ἀντιγράφηκε τὸν Μάρτιο (*EBE 1471*) ἢ στὶς 8 Ἀπριλίου (*EBE 1472*) τοῦ ἔτους 1734, καθ' ὑπόδειξη τοῦ ἀπὸ Δημητριάδος μητροπολίτου Λαρίσης Ἰακώβου Β΄. Βλ. εἰκ. 1-2.

41. Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ ἤθελα νὰ ἐκφράσω τὶς ἰδιαίτερες εὐχαριστίες μου πρὸς τὸν καθηγούμενο τῆς Ἱ. Μονῆς Ἁγίου Βησσαρίωνος (Δουσίκου), πανοσιολογίωτα κ. Ἰγνάτιο Ποῦτο, γιὰ τὴν ἀδεια μελέτης καὶ ἔκδοσης τῶν προαναφερθέντων ἐγγράφων, καὶ πρὸς τοὺς ὀσιολογίωτα ἱερομόναχο πατέρα Βησσαρίωνα καὶ τὸν βιβλιοθηκάριο τῆς μονῆς πατέρα Νεόφυτο γιὰ τὸ ἀμέριστο ἐνδιαφέρον τους καὶ ὅλες τὶς παρασχεθεῖσες διευκολύνσεις.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: P. USPENSKII, *Putesestvie v' Meteorskie i Osoolimpijskie monastyri v Fessalii archimandrita Porfirija Uspenskago v' 1859 godu.*, Izdanie Imperatorskoj Akademii Nauk. pod redakcieju P.A. Syrcu, Ἁγία Πετρούπολη 1896, 356-359 [= U]· K. I. ΔΥΟΒΟΥΝΩΤΗΣ, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς μητροπόλεως Λαρίσης, Ἰερὸς Σύνδεσμος, ἔτος ιβ' (κ') 15 Δεκ. 1916, ἀρ. 279, 13-15 [= D]· N. ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ, *Κώδικας Τρίκκης*, Ἀθήνα 1980, 23-25 [= G] (ἀνατ. N. Γιαννούλης, *Κώδικας Τρίκκης*, *EBE*, ἀρ. χφ. 1471, ἐπιμ. Θ. Α. ΝΗΜΑΣ [Φ.Ι.ΛΟ.Σ. – Κείμενα καὶ Μελέτες 18], Θεσσαλονίκη 2017, 40-42) [N]· Δ. ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, Ὁ κώδικας τῆς Τρίκκης 1688-1857 (κ. 1471 *EBE*)», *Λάρισα* 2005-2007, 218-221 καὶ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Ὁ κώδικας τῆς μητροπόλεως Λαρίσης. *EBE* 1472: 1647-1868, *Λάρισα* 2009, 144-146 [= K].

Ἴσον ἀπαράλλακτον γράμματος τοῦ μητροπολίτη Λαρίσης Νεοφύτου Α΄ μὲ τὸ ὁποῖο ἐπικυρώνεται ἡ ἐπανασύσταση τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου καὶ καθορίζεται ἐκ νέου τὸ ἱεροκύκλιό της.

† Ἐπειδὴ δὴ πρὸ πολλῶν χρόν(ων) ἀνηλώθη ἡ καθολικὴ ἐκκλησία τῆς ἡμῶν μ(ητ)ροπόλ(εως) Λαρίσ(ης), κ(αὶ) ἡ ἐνορία αὐτῆς ἠφάνισται παντάπασι, καθὼς, καὶ ὁ ἐνεστὼς καιρὸς ἔχει τὸ φαινόμενον μέχρι τῆς σήμερον. Λοιπὸν διὰ τὴν στενότητα τοῦ καιροῦ τοῦ πρώην, μὴν ἔχοντές τι ποιῆσαι οἱ πρὸ ἡμῶν ἀρχιερεῖς, ἔχοντες τῆς ἐπισκοπῆς Τρικκάλ(ων), κ(αὶ) τοῦ Γαρδικίου, κ(αὶ) τῆς Περιστερᾶς ὡς ἐνορίαν ἰδίαν, κ(αὶ) μετὰ συγγνώμης τῶν ἀγιωτάτων π(ατ)ριαρχ(ῶν) τοῦ κυροῦ Νήφωνος, κ(αὶ) τοῦ κυροῦ Ἰωακείμ τε, κ(αὶ) τοῦ Παχωμίου, κ(αὶ) τοῦ κυροῦ Θεολήπτου, ὅπως κάθητ(αι)
 5 ἐν ταῖς αὐταῖς ἐπισκοπαῖς, ὁ καθ' εἷς εὐρισκόμενος μ(ητ)ροπολίτης Λαρίσ(ης), κ(αὶ) ἀεὶ ὀνομαζέσθω Λαρίσ(ης) ἀντ' ἐκείνης, κ(αὶ) καρποῦσθαι τὸ ἐξ αὐταῖς ἐπισκοπαῖς εἰσόδημα εἰς ζῶαρκειαν ἑαυτῶν, κ(αὶ) πᾶσι τοῖς μεταγενεστέροις κατὰ καιροῦς. Τοῦ νῦν δὲ καιροῦ πολλὰ συγχύσεις, κ(αὶ) ἀνωμαλῖαι γεγόνασιν ὑπὸ τῶν
 10 χαιρεκάκ(ων), κ(αὶ) ἐπαναστ(ῶν) τῆς ἐκκλησίας κατὰ τῆς ἐπισκο-

1 δὴ om G | post πρὸ add. {πρὸ} L | ἀνηλώθη] ἀνηλύθη U, ἀνελύθη DG | 5 ἔχοντές] ἔχοντός G | 7 ἀγιωτάτ(ων) L | 8 τοῦ¹ om. L | Νύφωνος T | 9 τοῦ¹ om. L | 10 καθ' εἷς] καθείς UDG | 11 Λαρίσ(ης)¹ om. L | 12 καρποῦσθαι] καρπούσθω D | 13-14 Τοῦ δὲ νῦν L | 14 συγχύσεις corr. nos e UDG] συγχίσεις TLK | ἀνωμαλῖαι] ἀνομαλῖαι U | 15 χαιρεκάκ(ων)] χαιρικᾶκων U, χαιρεκάκου DG | ἐπαναστ(ῶν)] ἐπαναστατῶν UN, ἐπαναστάτου DG

πῆς Γαρδικίου παρὰ θέλημα τοῦ π(ατ)ριάρχου. Ἐνεκεν τούτου ἡ
 ταπεινότης ἡμῶν μὴ δυνάμενος τί ποιῆσαι τὴν τοιαύτην σύγχυσιν
 ἐδεήθημεν τῷ παναγιωτάτῳ ἡμῶν αὐθέντη, κ(αὶ) δεσπότη
 οἰκουμενικῷ π(ατ)ριάρχῃ κ(υρ)ῷ Ἱερεμία εἰς ἀντίληψιν, κ(αὶ)
 20 βοήθειαν ἡμῶν. Αὐτὸς δὲ θεία νεύσει ὁδηγηθεὶς ἐκ Θεοῦ συνοδικῶς
 διακρινόμενος, ἀπεφάνθη κοινῇ συγγνώμῃ, κ(αὶ) ἀπεστάλη ἐξ
 αὐτοῦ τίμιον γράμμα βεβαιωτικὸν τῆς συνόδου ταύτης πρὸς τὴν
 ἡμῶν ταπεινότητα, ὁμοῦ κ(αὶ) τῶν ἡμετέρ(ων) ἐπισκόπ(ων), ἵνα
 ἀπὸ τοῦ νῦν, κ(αὶ) εἰς τὸ ἐξῆς τοῦ χειροτονεισθ(αι) ἐπίσκοπον
 25 Γαρδικίου, κ(αὶ) κατέχειν τὴν ἐνορίαν αὐτῆς, καθάπερ κ(αὶ)
 πρῶην ὁ ἐπίσκοπος Γαρδικίου Κρίμπαβος, κ(αὶ) οἱ πρὸ αὐτοῦ
 τῶν πάλοι. Περὶ δὲ τῶν συνόρ(ων) αὐτῆς ἀπὸ τὴν ἀνάλωσιν τοῦ
 καιροῦ οὐχ εὐρέθη ἱεροκύκλιον ἴδιον, ἀλλὰ μόνον ἐξ ἀκοῆς κατὰ
 τὴν μαρτυρίαν, ἣν ἐμαρτύρησαν τινὲς ἱερεῖς ἐνώπιον τοῦ πρὸ ἡμῶν
 30 μ(ητ)ροπολίτου κυροῦ Μάρκου, κ(αὶ) κυροῦ Βησσαρίωνος, πόθεν
 ἔχει τὸ σύνορον, κ(αὶ) ἡ περιοχὴ, κ(αὶ) τὰ περὶχωρα. Διὸ κατὰ
 τὴν μαρτυρίαν τῶν προειρημένων μαρτύρ(ων) ἄρχε(ται) οὖν ἡ
 τοιαύτη περιοχὴ τῆς τοιαύτης ἐπισκοπῆς κατὰ μὲν ἀνατολὰς ἀπὸ
 τὴν ἐπισκοπὴν τὸ ὀνομαζόμενον Κλοστοβοῦνι, κ(αὶ) εἰς τὸν Ἅγιον
 35 Ἥλιαν, κ(αὶ) φθάνει εἰς τὸ παλαιὸν Καστρογουρζιάνον, κ(αὶ) εἰς
 τὸ Κόκκινον Λιθάρι, κ(αὶ) εἰς τὸν ποταμὸν τῆς Σαλαμβρίας κ(αὶ)
 ἀνέρχε(ται) πρὸς δύοσιν διὰ τοῦ χείλους τοῦ ποταμοῦ Σαλαμβρία,
 κ(αὶ) κόπτει μέσον τοῦ κάμπου ἕως τὸν Πετρόπορον, κ(αὶ) τὴν
 ὁδὸν ἄνωθεν, κ(αὶ) φθάνει εἰς τὸ βουνὸν τῆς Κριτζίνιστας, κἀκεῖ
 40 τελειοῖ. Εἰ βούλει, κ(αὶ) τὰ περὶχωρα τῆς τοιαύτης ἐπισκοπῆς
 ἀκοῦσαι, εἰσὶ ταῦτα. Ἡ Κριτζίνιστα, ἡ Μπάγια, τὸ Νεοχώρι, ὁ
 Κοτζίκωβος, ὁ Τζεύχαρος, τὸ Βοστίδι, οἱ Σταβωριανοί, τὸ Παπ(α)-
 δόπουλον, τὸ Γριζάνου, ἡ Ἁγία Παρασκευή, τὸ Τζιγώτιον, τοῦ
 Ζάρκου, ἡ Μαγοῦλα, ὁ Κλυκωτός, οἱ Γεργανάδες, οἱ Τζουκαλάδες.

17 σύγχυσιν L | 19 κυρίῳ LD | 21 ante ἀπεφάνθη add. κ(αὶ) L | 22 βεβαιωτικὸν T | 27 τῶν¹
 om. LU, τὸ GN | ἀνάλωσιν] ἀνάλωσιν DG | 30 Βησσαρίωνος L, Βυσσαρίωνος U | 31 καὶ¹ om.
 G | 33 post ἀπὸ add. μὲν L | 34 Κλουστοβοῦνι LD | 36 Σαλαμβρίας L | 39 Κρητζίνιστ(ας) L |
 41 Κριτσίνιστα G | 42 Κωτζίκωβος TN, Κυτζίκωβος U, Κοτζίκαβος G | ὁ om. T | Ζεύχαρος L |
 ἡ Σταβυριανὴ L, οἱ Σταβυριανοί U, ὁ Σταβυριανός DG | 43 Γριζάνου] Γριζάνον U, Γριζάνον
 DG | 44 τοῦ Ζάρκου] τὸ Ζάρκον D, τὸ Ζάρκον G | Κλυκωτός] Κλωκωτός N

- 45 Σημειοῦμαι δὲ κ(αὶ) τοὺς μαρτυρήσαντας περὶ τοῦ τοιούτου
 συνόρου κοσμικούς τε κ(αὶ) ἱερεῖς κατ' ὄνομα. Παπ(ᾶ) Σταμάτιος
 ὁ Βιττόμερος, κ(αὶ) οἰκονόμος ἐκκλησί(ας) Τρικκάλ(ων),
 παπ(ᾶ) Ἰωάνν(ης), κ(αὶ) σακκελάριος τοῦ Σφιτροσοῦλδη
 υἱός, παπ(ᾶ) Χαρίτων, κ(αὶ) πρωτέκδικος, Χαρίτωνος υἱός,
 50 παπ(ᾶ) Ἀποστόλης Μενδρινός, κ(αὶ) πρωτόγερος Τρικκάλ(ων)
 ὁ Μανοήλ, κ(αὶ) νομικὸς υἱὸς παπᾶ Σταμάτη, Νικόλαος
 Θεοτόκ(ης), Ἰωάνν(ης) Ῥαδόσης, Νικόλαος Κάνεστης, Δημήτριος
 Μενδρινός, παπ(ᾶ) Μανασῆς ἐκ τοῦ Ζάρκου, παπ(ᾶ) Δημήτριος,
 παπ(ᾶ) Νικόλαος ἐκ τοῦ Τζιγωτίου, παπ(ᾶ) Δημιουλᾶς, παπ(ᾶ)
 55 Νικόλαος ἐκ τῆς Μαγούλας παπ(ᾶ) Ἰωάνν(ης) ἐκ τοῦ Κλυκωτοῦ,
 ἕτερος παπ(ᾶ) Ἰωάνν(ης) τζαγκάρης ἐκ τῆς αὐτῆς χώρας, παπ(ᾶ)
 Θωμᾶς ἐκ τοῦ Σερωτᾶ, Δούκας Ἀρέστης ἐκ τοῦ Κολιδᾶ, κ(αὶ)
 Σίμων ὁ αὐτάδελφος μ(ητ)ροπολίτου κυροῦ Θεοδοσίου. Αὐτὸς
 δὲ μετεθέσατο τὸν ἐπίσκοπον Γαρδικίου τὸν Κρίμπαβον εἰς τὸ
 60 Φανάρι. Διό, καὶ ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς, ἵνα ἀπὸ τοῦ νῦν,
 κ(αὶ) εἰς τὸ ἐξῆς μενέτω ὁ κατὰ καιροὺς εὐρισκόμενος ἐπίσκοπος
 Γαρδικίου, μὴ ἐχέτω ἄδειαν τοῦ ἐκβῆναι ἐκ τῶν ὀρί(ων) αὐτοῦ
 τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου μὴ ἐνοχλήσαι: [...] ἢ μετὰ ἐξουσίας, καὶ
 δυνάμεως αὐθεντικῆς, καὶ λάβῃ δυναστικῶς ἐκ τῆς ἐκκλησί(ας)
 65 Τρικκάλ(ων), ἢ τῆς Περιστερᾶς ἐνορίαν τολμῆσαι καὶ καλέσαι
 αὐτήν. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο χειρισθῆ ποιῆσαι, ὅπερ ἀποφαινόμεθα,
 ἀσύγνωστος καθαιρεθῆσεται), ὡς ἀλαζών, κ(αὶ) ἀνυπότακτος,
 κ(αὶ) πάσης ἀρχιερατικῆς τιμῆς στερηθῆ, σὺν τούτοις, κ(αὶ) τῆς
 ἀρᾶς τοῦ ἀναθέματος ἔστω ὑποπτος. Ἡ ταπεινότης ἡμῶν συνοδικῶς
 70 ἀποφαινόμεθα. Τὸ τοιοῦτον ἐπιβεβαιοῦμεν γράμμα, τὸ παρὸν

45 post δε add. εἰ βούλει L | 46 Παπ(ᾶ) Σταμάτιος] Παπασταμάτιος D | 47 ante
 ἐκκλησί(ας) add. τῆς U | 48 σακκελάριος] σακελλάριος U | Σφιτροσοῦλδη] Σφιτροπούλδη
 DG | 51 ο] om UDGKN | Μανοήλ] Μανουήλ UG | 52 Θεοτόκ(ης)] Θεοτόκου D |
 Ῥαδόσης L | 54 Τζιγωτίου] Τζιγωτίου U | 55 Κλυκωτοῦ] Κλωκωτοῦ N | 56 τζαγκάρης]
 τζακάρης G | 57 Σερωτᾶ] Σερωτᾶ UDG | Ἀρέστης] Ἀρύστης U, Ἀρίστης DG, Οὐρέστης
 N | 59 τὸν² om. G | 61 εὐρισκόμενος om. L | 63 [...] TLUDGN ἐνδεχομένως χάσμα στὸ
 κείμενο τοῦ πρωτοτύπου ἐγγράφου λόγῳ φθορᾶς τῆς περγαμινῆς | 67 ἀσύγνωστος]
 ἀσύγνωστον D

αὐτὸ ἐπικυρωτικὸν ἐπιβεβαιοῖ γράμμα, διὸ ἀποφαίνε(ται)
 ἵνα τὸ κύρος ἔχη, κ(αὶ) βέβαιον, κ(αὶ) ἀμεταποίητον εἰς τὸν
 αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Ὅθεν ἀπολέλυ(ται) αὐτό, κ(αὶ) τὸ παρὸν
 ἐπικυρωτικὸν γράμμα τῆς ἡμῶν ταπεινότητος. Ἐν ἔτει ξν :
 75 ἰνδικτιῶνος ιε^η:-

ὁ ταπεινὸς μ(ητ)ροπολίτης Λαρίσης Νεόφυτος
 ὁ Νέων Πατρῶν Γρηγόριος
 ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Δημητριάδος Ἰωσήφ
 ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Σταγ(ῶν) Νεόφυτος
 80 ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Λιτζᾶς κ(αὶ) Ἀγράφων Ἰωακεῖμ
 ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Λοιδορικίου Ζαχαρί(ας)
 ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Σκιάθου Κύριλλος
 ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Ζητουνίου Ἀχίλειος
 ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Θαυμακοῦ Ἰωάσαφ
 85 ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Ῥαδοβιζδίου Σίλβεστρος
 ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Γαρδικίου Νεόφυτος
 ὁ ταπεινὸς μ(ητ)ροπολίτης Θεσσαλονίκ(ης) Μ(ητ)ροφάνης
 ὁ ταπεινὸς μ(ητ)ροπολίτης Θηβῶν Ἰωάσαφ
 ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Λευκάδος Ἀρσένιος

ὁ Λαρίσης Ἰάκωβος

71 αὐτὸ om. L | ἐπικυρωτικὸν] ἐπικηρατικὸν U | 73 αὐτό] αὐτῷ U | 75 post ἰνδικτιῶνος
 ιε^η add. ἔτος σ(ωτή)ριον αμφβ' = 1542 L | 80 Λιτζᾶς] Λητζᾶς G | 81 Λοιδορικίου] Λεοδορικίου
 T, Λιδωρικίου LG | 83 Ἀχίλειος] Ἀχίλλειος UDG | 85 Σίλβεστρος] Σύλβεστρος DG

2

πατριαρχικό «γράμμα»
(στ. 26, 32)

ἔτους 7051 [= 1 Σεπτ. 1542 – 31 Αὐγ. 1543]
Ἱερεμίας Α΄

ΚΕΙΜΕΝΟ – Πρωτότυπο (ἀρχεῖο Ἱ. Μονῆς Δουσίκου, σακούλι 1), περγαμινή, 605 x 435 mm ἕως καὶ τὴν ἀπόληξη τῆς γλώσσας, ἡ ὁποία ἔχει μῆκος 125 mm. Δὲν διαπιστώθηκε παρουσία μολύβδινης βούλλας. Διατήρηση τοῦ ἐγγράφου ἀρίστη· ἀμυδρὸ στίγμα ἀπὸ τὴν ὑγρασία στὴ δίπλωση, κάτω ἀριστερά, καὶ μικρὴ ὀπή στὸ ἀριστερὸ τμήμα τῆς γλώσσας. Μελάνι μαῦρο, γραφὴ σταθερὴ, εὐανάγνωστη μὲ τὶς συνήθειες συντομογραφίας. Ἡ γραφὴ τοῦ πατριάρχου εἶναι ἰδίου χρώματος. Τὸ κείμενο καταλαμβάνει 34 στίχους. Ἐπὶ τοῦ νότου (verso) τοῦ ἐγγράφου ἐγράφη μεταγενέστερα μὲ σκοῦρο καφὲ μελάνι σημεῖωμα: *γράμμα διαλαμβάνον, διὰ τοῦ γαρδικίου, | νὰ ὑποτάσετε καταπάντα εἰς τὸν μητροπολίτην λαρίσης, κὺρ νεόφυτον, ἔπεται ἀπὸ κάτω σημεῖωμα τοῦ Δουσικιώτη ἱερομονάχου Χατζη-Γερασίου (ἔτ. 1858) μὲ μαῦρο μελάνι: ἐπι του π(ατ)ριάρχου: ἱερεμίου ετους ζνα:- Ὁ ἴδιος σημειώνει ἀκολούθως μὲ ἐξίτηλο ἐρυθρὸ μελάνι: = *διά · σελ · ετει*. Ἔπεται μὲ μολύβι ἡ σημεῖωση: *Ἐφωτογρ. 1966*, κατὰ τὴν ἐρευνητικὴ ἀποστολὴ τοῦ ΚΕΜΝΕ, τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Βλ. εἰκ. 3. Τὸ ἔγγραφο ἔχει ἀντιγραφεῖ καὶ στὸ ἱερὸ βρέβιον τῆς Μονῆς (κῶδ. Δουσίκου 59), σσ. 59-61.*

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: I. ΟΥΔΟΥ, *Patriarchatus Constantinopolitani, Acta Selecta*, II, Roma 1967, 54-58 (cod. Vat. gr. 2416, 319-320) [= O], βάσει τῶν ἀπογραφῶν τοῦ μεγάλου λογοθέτου Σταυράκη Ἀριστάρχη.

Γράμμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἱερεμία Α΄ πρὸς τὸν μητροπολίτη Λαρίσης Νεόφυτο Α΄, μὲ τὸ ὁποῖο ἐπικυρώνεται ἡ γενομένη ἀπὸ τὴν σύνοδο τῆς μητροπόλεως Λαρίσης χειροτονία ἐπισκόπου Γαρδικίου καὶ καθορίζονται οἱ δικαιοδοσίαι του.

† Ἱερεμί(ας), ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσ(αν)τινουπόλ(εως) Νέ(ας) Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς π(ατ)ριάρχ(ης): †

† Ἦν μὲν πρότερον, καὶ ἡ ἀγιωτάτη μ(ητ)ρόπολις τ(ῆς) Λαρίσης, εἰσοδήμασι παντοδαποῖς, ἔκ τε βασιλικῶν εἰσοδημάτων καὶ ἐκκλησιαστικῶν, πλούτῳ βαθυβρούουσα |³ καὶ εἰς ἐπίδοσιν καὶ αὐξῆσιν ἐπὶ τὸ κρεῖττον καθεκαστην ἐπεκτινομένη, ὡς |τὰ/ παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτ(ων), δένδρα τε καὶ φυτὰ, δηλονότι θεί(ων) καὶ θεο|⁴φιλῶν ἔργων. Ἄλλ' οὖν καὶ ταύτην, ὁ πανδαμάτωρ χρόνος, καὶ ἡ τ(ῆς) βασιλεί(ας) ἡμῶν, ἐνάλλαγή καὶ μετάθεσις, ἀντὶ τούτων φεῦ, σκοτινὴν καὶ ξεξωφο|⁵μένην τῇ πλησμονῇ καὶ τελεία κρατήση τῶν ἀσυνήθων ἀν(θρώπ)ων πεποιήκεν, ὡς μὴδε μικρὰν χώρ(αν) ἔχειν παντελῶς τοὺς ταύτης χειροτονομένους θεί(ους) |⁶ πν(ευματ)ικοὺς καὶ διδασκάλους αὐτ(ῆς). Τούτου τοίνυν οὕτω συμβάντος κρίμασιν ἀρρητοῖς Θ(εο)ῦ, οἱ πρὸ ἡμῶν ἀγιώτατοι π(ατ)-ριάρχαι μὴ φέροντες ὄραν τ(ῆν) μ(ε)γ(ά)λ(ην) |⁷ ταύτην καὶ ἐπιφανῆ μ(ητ)ρόπολιν, οὕτως ἀκαλῶς διακειμέν(ην), ὡς ἀποστολό(ων) μαθηταὶ ὄντες, ἔκριν(αν) καὶ περὶ τοῦ πλησίον/ διασκέψασθαι το σινησον. Σύνο-|⁸δον τοιγαροῦν ἰερωτάτ(ων) καὶ ὑπερτίμ(ων) ἀρχιερέ(ων) ἐπὶ τῷ αὐτῷ συναθροίσαντες, καὶ περὶ τούτου ἀκριβῶς συνδιασκεψάμενοι, δέον κοινῇ γνώμῃ ἀπε|⁹φήναντο, ἐκ τῶν οἰκοί(ων) κτημάτων ἐπαναλαβεῖν μικρὰν στάσιν, καὶ ἀνακοχήν, καὶ μὴ προχωρήσαι ἀφελῶς οὕτ(ως) εἰς ἐσχάτην ἀφάνησιν |¹⁰ ὅθεν καὶ ἀπεφήναντο καὶ διορίσαντο ἐγγράφως, μετατεθῆναι τ(ῆν) οἴκησιν καὶ κατοικεῖ(αν) τοῦ ἐκεῖσε χειροτονομένου ἰερωτ(ά)-τ(ου) μ(ητ)ρο<πο>|¹¹λίτου Λαρίσης, ἐπὶ τ(ῆν) ἰδί(αν) αὐτοῦ ἐπισκοπῆν τῶν Τρικάλων, καὶ διὰ ζωάρκει(αν) αὐτοῦ καὶ τῶν ἀναγκαί(ων) ἐξόδων ἀπόλαυσ(ιν), ἔχειν αὐ|¹²τ(ῆν) τε τ(ῆν) δηλωθεῖσ(αν) θεί(αν) ἐπισκοπῆν τῶν Τρικάλ(ων), καὶ τὰς ἄλλας τὰς γιτνιαζούσ(ας) αὐτῇ τὸ Γαρδίκαιον/

2 παντοδαποῖς] om O | πλούτῳ βαθυβρούουσα] πλουτοβαθυβρούουσα O | 3 ἐπεκτινομένη] lege ἐπεκτινομένην, ἐπικτινομένη O | δηλονότι] δηλαδή O | 4 καὶ¹] om O | ἐνάλλαγή] lege ἐναλλαγῆ, ἐνάλλαγή O | καὶ³] om O | σκοτινὴν] lege σκοτεινὴν | ξεξωφομένην] lege ξεξοφομένην, ἐξοφομένην O | 5 κρατήση] lege κρατήσει, κατακρατήσει O | ὡς] καὶ O | μὴδε] lege μίδε | ταύτης] τούτοις O | χειροτονομένους] χειροτονημένους O | 6 Τούτου] τοῦτο O | οὕτω] οὕτως O | 7 ὡς] καὶ O | το σινησον] lege τὸ συνοῖσον | 8 τοιγαροῦν] γὰρ οὖν O | τῷ αὐτῷ] lege τὸ αὐτὸ | τούτου] τοῦτο O | 9 οἰκοί(ων)] lege οἰκεῖ(ων) | ἀνακοχήν] lege ἀνακοχήν, ἀνακαυχήν O | προχωρήσαι] lege προχωρήσαι, προχωρήση O | ἀφάνησιν] lege ἀφάνησιν | 10 διορίσαντο] lege διορίσαντο | μετατεθῆναι] μετατιθέναι O | κατοικεῖ(αν)] lege κατοικεῖ(αν) | 11 τῶν ἀναγκαί(ων)] τὴν ἀναγκαίαν O | 12 αὐτ(ῆν)] αὐτοῦ O | τ(ῆν)] om O | τὰς ἄλλας] τῆς ἄλλης αὐτῆς O | γιτνιαζούσ(ας)] lege γειτνιαζούσ(ας), γειτνιασέως O | Γαρδίκαιον] lege Γαρδίκιον

δηλονότι καὶ τὰς ἐτέρ(ας), ὡς ἰδί(αν) |¹³ ἐπαρχί(αν) καὶ ἐνορί(αν), καθὼς τὰ ἐκείν(ων) ἔτι διασωζόμενα τίμια γράμματα διαλαμβάνουσιν, καὶ ἐν πολλοῖς ἡμῶν ἔτεσιν ἦν ἀταράχως, |¹⁴ πραττόμενον καὶ ἐκτελούμενον τὸ τοιοῦτον θέσπισμα τῶν πρὸ ἡμῶν ἀγιοτάτ(ων) π(ατ)-ριαρχῶν ἀλλ' ὁ ἐξεναντί(ας) πορευόμενος τ(ῆς) εἰρήνης ἀντικρυς αἰχθρός(ς), |¹⁵ ὁ μισόκαλος διάβολος, οὐκ ἠνεγκεν ὄραν τὰς ἀγί(ας) τοῦ Θε(ο)ῦ ἐκκλησί(ας) οὕτως εἰρηνικῶς κυβερνομένη(ας), ἀλλ' εἰσπηδήσ(ας) ἐν καρδί(αις) τῶν τῆς γνώμης αὐτοῦ |¹⁶ ὑπεικόντ(ων) τινῶν, πόλεμον καὶ ἀθέτησιν τοῦ τοιοῦτου λήματος ἐξήγηρεν ὅτι μέγαν. Διαφόρως γὰρ πολάκις ζητήσαντες ἀφανῆσαι τὴν οἰκονομί(αν) |¹⁷ ταύτην οἱ δηλωθέντες πολέμιοι, ἢ ἐκκλησία τοῦ Θε(ο)ῦ πάντα τὰ ψευδεπίπλαστα αὐτ(ῶν) ἐγχειρήματα ὡς ἰστ(ὸν) ἀράχνης διέλυε ἐπεὶ δὲ ὕστερον |¹⁸ ἀφέντες πάντα ἀναφανδῶν ἀδίκ(ως) ἐξήτησ(αν) μετὰ ἰσχύος ἐξωτερικῆς καὶ δυναστεί(ας) φοβερ(ῶν) ἀρχόντ(ων), κατακρατῆσαι τῆς ἀγιοτάτης |¹⁹ ἐπισκοπῆς Γαρδικίου, καὶ ἀποχωρῆσαι αὐτ(ῆν) τελείως ἀπὸ τ(ῆν) ἀγιοτάτην τ(ῆς) Λαρίσης μ(ητ)ρόπολιν, καὶ φοβηθεὶς μήπως ἄρα καὶ γένη τοῦ |²⁰ το, ὁ νῦν ἱερώπ(α)τ(ος) μ(ητ)ροπολίτης Λαρίσης κὺρ Νεόφυτος, ὁ ἐν ἀγίῳ Πν(εύματι) ἀγαπητὸς ἀδελ(φ)δ(ς) καὶ συλλειτουργὸς τ(ῆς) ἡμῶν μετριότητος πρὸς ἕτερον |²¹ σκέπτεται καὶ δὴ σύνοδον π(ῶν) θεοφιλεστάτ(ων) αὐτοῦ ἐπισκόπ(ων) συναθροίσ(ας) καὶ ψήφους κανονικ(ῶς) ποιήσαντες, τὸν ἐκλεγέντα παρ' αὐτ(ῶν) |²² τῆ ἐπικλή(σει) τοῦ παναγίου Πν(εύματος) ἐπίσκοπον Γαρδικίου κεχειροτόνικε πρὸς τὸ ἐμφραγῆναι τὰ στόματα τῶν διωκόντ(ων) ὄρνεα περοτά, ἐρωτήσ(ας)

12 καὶ²] εἰς O | 13 τὰ] τὲ O | διασωζόμενα] διασφδόμενα O | διαλαμβάνουσιν] διαλαμβάνει O | ἦν] ἴν O | 14 ἐξεναντί(ας)] lege ἐξ ἐναντίας, ἐξ ἐναντίως O | ἀντικρυς] ἀντέκρουσεν O | αἰχθρός] lege ἐχθρός | post αἰχθρός O add. πραττόμενον καὶ ἐκτελούμενον lapsus manu | 15 οὐκ ἠνεγκεν] lege οὐκ ἦνεγκεν | κυβερνομένη(ας)] lege κυβερνομένη(ας) | εἰσπηδήσ(ας)] ἐπειδήπερ O | καρδί(αις)] τῆ καρδία O | 16 ὑπεικόντ(ων)] ὑπακουόντων O | λήματος] lege λήμιματος | ἐξήγηρεν] lege ἐξήγειρεν | ὅτι] ἔτι O | πολάκις] lege πολλάκις | ἀφανῆσαι] lege ἀφανίσει | 17 ἐγχειρήματα] ἐγχειρίσματα O | ἰστ(ὸν)] lege ἰστ(ὸν), ἰστὰ O | ἐπεὶ δὲ] ἐπειδὴ O | 18 ἀναφανδῶν] lege ἀναφανδὸν | ἀρχόντ(ων)] om O | κατακρατῆσαι] κατακρατήσιν O | 19 ἀποχωρῆσαι] ἀποχωρίσει(ν) O | τελείως] om O | 20 κὺρ] Κύριος O | ἕτερον] καιρὸν ἤχθη O | 21 σκέπτεται] σκέπτεσθαι O | post αὐτῶν O add. τῆ ἐκκλησία | 22 κεχειροτόνικε] lege κεχειροτόνηκε | διωκόντ(ων)] διοικήτων O | περοτά] lege περωτά

|²³ ἡμᾶς προλαβών, καὶ γνώμην συνοδικὴν ἡμῶν ἔχων ἐνταῦθα [το]ίνυν τοῦ ἔργου προβάνας, ἵνα μὴ πάλιν ἕτερον τι λυπηρ(όν) συμβῆ αὐτῷ |²⁴ ἀναδραμών, ἠξίωσ(εν) ἐκπόνως π(ὴν) ἡμῶν μετριότητα, ἵνα ὁ χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος εἰς τὸ Γαρδικίον ἀρτίως, ἔχει τὸ βέβαιον καὶ ἀ|²⁵μεταποίητον, καὶ ἡ μετριότης ἡμ(ῶν) ὡς ἔννομον καὶ δικαί(αν) π(ὴν) αἵτησιν αὐτοῦ ἀποδεξαμένη, ἀποφαίνεται καὶ διορίζεται συνοδικ(ῶς) διὰ |²⁶ τοῦ παρόντος αὐτῆς γράμματος, μένειν βεβαί(αν) καὶ ἀσφαλῆ, π(ὴν) περὶ π(ὴν) ἐπισκοπὴν αὐτοῦ τὸ Γαρδικίον γενομέν(ην) χειροτονί(αν) τοῦ ἐπισκόπου· |²⁷ τανῦν, μηδὸλος παρὰ τινος ἐν τούτῳ διανοχλούμενος ἀδίκως, ἢ πηρεαζόμενος, ἐν ἀναθέματι, καὶ ἀφορισμῷ ἀλύτῳ τῷ ἀπὸ Θε(ο)ῦ Παν|²⁸τοκράτορος· ὀφείλοντος καὶ τοῦ ἐκείσε χειροτονιθέντος θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου φυλλάττειν καὶ ἐπιτηρ(εῖν) πάντα τὰ τῆ ἀγιωτάτη μ(η)ρο|²⁹πόλει Λαρίσης προσόντα προνόμια, καὶ μὴ ὑπερπηδᾶν, καὶ ἐκβαίνειν, τῶν δι' αὐτοῦ τοῦ ἱερωπ(ά)τ(ου) μ(η)τροπολίτου Λαρίσης, καὶ τῶν αὐτοῦ ἐπισκό|³⁰πων διορισθέντ(ων) ἐν ἀκριβείᾳ συνόρων π(ῆς) ἐπαρχί(ας) |αὐτοῦ/ μετὰ βάρους ἀλύτου ἀφορισμοῦ, καὶ αἰωνίου ἀναθέματος. Ὅθεν καὶ εἰς π(ὴν) τούτ(ων) πάντ(ων) |³¹ δῆλωσιν, ἐπεδόθη τῷ ἱερωπ(ά)τ(ω) μ(η)τροπολίτῃ Λαρίσης κυρ(ῶ) Νεοφύτῳ, τῷ ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχ(ω) δευτέρ(ας) Θετταλί(ας) καὶ πάσης Ἑλλάδος καὶ τὸν τόπον ἐ|³²πέχοντι τοῦ Ἐφέσου καὶ τὸ παρ(όν) ἡμέτερον γράμμα εἰς ἀσφάλει(αν)· ἐν ἔτει ζ^ον^οα^ο: †

† Ἱερεμίας ἐλέω Θεοῦ, ἀρχιεπίσκο|³³πος Κωνσταντινουπόλεως Νέ(ας) Ῥωμῆς |³⁴ καὶ οἰκουμενικὸς π(α)τριάρχης †

23 ἡμῶν ἔχων] ἔχειν O | [το]ίνυν] ἵνα O | ἕτερον τι] lege ἕτερόν τι | 24 ἐκπόνως] ἐμποίως O | ἔχει] ἔχειν O | 25 ὡς] καὶ O | 26 π(ὴν)¹] om O | π(ὴν)²] ταύτην O | τοῦ ἐπισκόπου] om O | 27 μηδὸλος] lege μηδὸλος, μηδ' ὄλως O | τινος] τινων O | ἢ πηρεαζόμενος] lege <ἐ>πηρεαζόμενος, ὑπερεαζόμενος O | 28 χειροτονιθέντος] lege χειροτονηθέντος | τὰ] om O | 29 τῶν¹] τὰ O | 30 διορισθέντ(ων) ἐν ἀκριβείᾳ] δηλωθέντων ἐν ἀκμαία βία O | 31 κυρ(ῶ)] κυρίῳ O | Θετταλί(ας)] Θεσσαλίας O | 32 ἀσφάλει(αν)] ἀσφέλειαν O | 32-33 ἀρχιεπίσκοπος] lege ἀρχιεπίσκοπος

3

«ἐπικυρωτικ(όν) καὶ βεβαιωτικὸν γράμμα» ἔτους 7052 [= 1543], Ὁκτ., ἰνδ. β΄
(στ. 38) Ἱερεμίας Α΄

ΚΕΙΜΕΝΟ – Πρωτότυπο (ἀρχεῖο Ἱ. Μονῆς Δουσίκου, σακούλι 1), χαρτί, 570 x 430 mm (διαστάσεις γεγραμμένης ἐπιφανείας, χωρὶς τὶς ὑπογραφές, 260 x 300 mm). Διατήρηση τοῦ ἐγγράφου καλὴ· φθορὲς ἀπὸ μικρὲς σχισμὲς τοῦ χαρτιοῦ κατὰ τὴ δίπλωση καὶ στὴ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ ἐγγράφου, καθὼς καὶ στίγματα ἀπὸ τὴν ὑγρασία ποὺ ἔχει διαποτίσει τὸ ἔγγραφο στὶς διπλώσεις. Μελάνι μαῦρο, γραφὴ σταθερὴ καὶ εὐανάγνωστη μὲ τὶς συνήθειες συντομογραφίες. Τὸ μνηολόγημα καὶ οἱ ὑπογραφές τῶν συνοδικῶν ἱεραρχῶν εἶναι χρώματος μαύρου καὶ φαιοῦ ἀντίστοιχα. Τὸ κείμενο καταλαμβάνει 46 στίχους. Τὸ ἔγγραφο δὲν διασώζει σφραγίδα· πιθανῶς μεταγενέστερα ἀπώλεσε περιμετρικὰ τμήμα τῆς ἀρχικῆς ἐπιφανείας του καὶ τὸ σωζόμενο τμήμα του (450 x 330 mm) ἐπικολλήθηκε σὲ τεμάχιο ἴδιας ποιότητος χάρτου, μεγαλυτέρων διαστάσεων (570 x 430 mm). Ἐπὶ τοῦ νότου (verso) τοῦ ἐγγράφου ἐπικολημένο τεμάχιο χάρτου, ὅπου, μὲ μαῦρο μελάνι, μεταγενέστερο σημεῖωμα: *γράμμα, δηλωτικόν, δια χορία τοῦ ἁγίου γαρδικίου | ἐπὶ π(ατ)ρί(ά)ρχου ἱερεμίου: ζνβ: ετος*. Ἀκολουθῶς, ἐρυθρόγραφο σημεῖωση τοῦ Δουσικιῶτη ἱερομονάχου Χατζη-Γερασίμου (ἔτ. 1858): *ν. αί σελ #07 61*, δηλωτικὴ τῆς σελίδας τοῦ ἱεροῦ κώδικα (βρεβίου) τῆς μονῆς (κῶδ. Δουσίκου 59), ὅπου βρίσκεται ἀντιγεγραμμένο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ σιγίλλιον τοῦ Ἱερεμίας Α΄. Ἔπεται μὲ μολύβι ἡ σημεῖωση: *Ἐφωτογρ. 1966*, κατὰ τὴν ἐρευνητικὴ ἀποστολὴ τοῦ ΚΕΜΝΕ, τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ ἐγγράφου ἐπικολλήθηκαν ἐπὶ τοῦ νότου, κατὰ μῆκος τῶν διπλώσεων, ταινίες χάρτου, ἐκ τῶν ὁποίων μία ἀπὸ μουσικὸ χειρόγραφο. Βλ. εἰκ. 4. Τὸ ἔγγραφο ἔχει ἀντιγραφεῖ καὶ στὸ ἱερὸ βρεβιον τῆς Μονῆς (κῶδ. Δουσίκου 59), σσ. 61-63.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: I. ΟΥΔΟΥ, *Patriarchatus Constantinopolitani, Acta Selecta*, II, Roma 1967, 62-66 (cod. *Vat. gr. 2416*, 323-324) [= O], βάσει τῶν ἀπογραφῶν τοῦ μεγάλου λογοθέτου Σταυράκη Ἀριστάρχη.

Σιγίλλιον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχη Ἱερεμίας Α΄ πρὸς τὸν μητροπολίτη Λαρίσης Νεόφυτο Α΄, μὲ τὸ ὁποῖο καθορίζονται τὰ ὄρια τῆς ἀνασυσταθείσης ἐπισκοπῆς Γαρδικίου, ἔτους 7052 [= 1543], Ὁκτώβριος, ἰνδ. β΄.

† Ἱερεμί(ας) ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλ(εως) Νέ(ας)
 ‘Ρώμης, καὶ οἰκουμενικὸς π(ατ)ριάρχ(ης): -

Ἦν ἄρα ποτ’ εὐδαιμονοῦσα τε εὐθηνουμένη καὶ βρυθομένη κτήμασί τε καὶ εἰσοδήμασιν ὅτι πλείστοις καὶ θρόνω γε εὐμοιροῦ³σα ὑψηλῶ καὶ καθέδρα ἀρχιερατικῆ ἀγλαΐζομένη ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ πᾶσαι τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαι, καὶ ἡ ἀγιωτάτη καὶ περίφημος τῶν ⁴ Λαρισσαίων μ(ητ)-ροπόλις· ἀλλ’ ἐπεὶ διὰ τὰς ἀμαρτί(ας) ἡμῶν παρεδόθημ(εν) ἐν οἷς παρεδόθημ(εν) κρίσει Θεοῦ δικαία, καὶ κατήχθημεν ἐν οἷς ⁵ ἐσμὲν ἤδη καὶ ὀλιγώθημεν παρὰ πάντα τὰ ἔθνη καὶ ἐκακώθημ(εν) ὡς φασιν καὶ τ(ὴν) πρώην ἀπεβαλλόμεθα εὐκλειάν τε καὶ εὐήμεριαν, ⁶ ἀπώλεσε δὴ καὶ αὕτη τὴν καθολικὴν αὐτῆς ἀρχιερατικὴν ἐσθίαν τε καὶ καθέδραν. Καὶ τ(ὸν) περιβόητον ναόν, χοροβατήσαντες ἐν αὐτῷ ⁷ πόδες ἀσεβῶν, ὧ τ(ῆς) ἀνοχῆς σου Χ(ριστ)έ, καὶ τ(ῆς) πολλῆς τῶν εἰσοδημάτων αὐτῆς γε εἰσφορᾶς ὑστερήθη ὡς τε δὴ καὶ οἱ κατὰ καιροὺς ⁸ αὐτῆς ἱερώτατοι ἀρχιερεῖς ἐπειγόμενοι πανταχόθ(εν) κ(αὶ) ἀπορροούμενοι, ἀπάραντες μεταθεῖσαι τ(ὸν) θρόνον καὶ τ(ὴν) καθέδραν αὐτῶν ⁹ ἐντὸς τ(ῆς) τῶν Τρικάλων πόλεως ἐπισκοπῆς οὕσης αὐτῶν, καὶ νέμεσθαι καὶ καρποῦσθαι τὰ ἐκκλησιαστικὰ αὐτ(ῆς) εἰσοδήμ(α)τα ¹⁰ πάντα· ὡσαύτως δέ γε καὶ τ(ῆς) ἐτέρ(ας) αὐτῶν γνησί(ας) ἐπισκοπῆς τοῦ Γαρδικίου φημί διὰ τὴν στένωσιν ὡς εἶπομ(εν) τῆς καθολι¹¹κῆς αὐτῶν μ(ητ)ροπόλεως· καὶ μὴ χειροτονεῖν εἰς τὰς δύο αὐτὰς ἐπισκοπὰς ἐπίσκοπον ὅλως· ἐφ’ ᾧ καὶ π(ατ)ριαρχικὰ ὁμογνωμονικὰ ¹² ἐπιβεβαιωτήρια ἐφωδιάσθησαν γράμματα παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἀγιωτάτων π(ατ)ριαρχῶν, τοῦ τε κῆρ Μαξίμου, κῆρ Νήφωνος καὶ κῆρ ¹³ Παχωμίου· καὶ δὴ γε ἐνέμοντο αὐτὰς ἕως ἄρτι ἀνενοχλήτως. Τανῦν δὲ συνεργία σατανικῆ ἀναστάντες

2 ἄρα ποτ’] ἀρ’ εἰκότως Ο | εὐθηνουμένη] εὐθνομένη Ο | βρυθομένη] lege βριθομένη | τε] om Ο | γέ] δὲ Ο | 4 ἐπεὶ] ἐπὶ Ο | 5 ante φασιν Ο add καὶ | 6 δὴ] δὲ Ο | αὐτῆς] αὐτῶν Ο | ἐσθίαν] lege ἐστίαν | χοροβατήσαντες] lege χωροβατήσαντες, χωροβατησάντων Ο | 7 πόδες] πόδας Ο | πολλῆς] lege πολλῆς, τοῖς πολλοῖς Ο | γε] om Ο | εἰσφορᾶς] εἰσφοραῖς Ο | 8 αὐτῆς] αὐτοῖς Ο | ἐπειγόμενοι] ἐπαγόμενοι Ο | ἀπορροούμενοι] lege ἀπορούμενοι | μεταθεῖσαι] μετέθεσαν Ο | 9 Τρικάλων] lege Τρικκάλων | εἰσοδήμ(α)τα] δικαιώματα Ο | 11 αὐτὰς] ταύτας Ο | 12 ante ἐπιβεβαιωτήρια add. καὶ Ο | ἐφωδιάσθησαν] ἐφοδιάσθησαν Ο | κῆρ] κυρίου Ο | 13 post σατανικῆ add. καὶ Ο | ἀναστάντες τινες κακοδαίμονες] ἀναστάντος τινὸς κακοδαίμονος Ο

τινες κακοδαίμονες |¹⁴ ἄν(θρωπ)οι, δόξης κενῆς ἐρασταί, πειρῶνται κατεπεμβῆναι ληστροκῶς τε καὶ παρανόμως εἰς τ(ὴν) ἀγιωτάτην αὐτὴν ἐπισκοπ(ὴν) Γαρδικίου |¹⁵ μετὰ ἀξιώσεως καὶ ἀναγκάσεως ἐξωτερικῶν ἀξιωματικῶν προσώπων. Καὶ ἐπηρεάζουσι καὶ ἐνοχλοῦσι καὶ ζημιοῦσιν οὐ μι|¹⁶κρῶς καθεκάστην τὸν νῦν ἱερώτατον μ(ητ)ροπολίτην Λαρίσης κὺρ Νεόφυτον ὅς γε δὴ ἀποκαμῶν ταῖς καθημεριναῖς ὡς εἶπειν |¹⁷ ἐνοχλήσεσί τε καὶ ζημίαις, δεῖν ἔγνω ἀσφαλῶς χειροτονῆσαι γνήσιον ἐπίσκοπον Γαρδικίου, δι' οὗ καὶ παρὰ τ(ῆς) ἡμῶν μετριότη|¹⁸τος ἐξήτησε γράμματος ἐπιτυχεῖν ὁμογνωμονικοῦ αὐτῆς, καὶ τετύχηκεν αὐτοῦ γε ὡς εὐλόγου ἔνθεν τοι καὶ εὐρών, ἐχειροτό|¹⁹νησ(εν) εὐθύς τῇ ἐπικλήσει τοῦ παναγίου Πν(εύματο)ς νόμιμον καὶ γνήσι(ον) ἐπίσκοπον Γαρδικίου, τ(ὸν) ὀσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κὺρ Νεό|²⁰φυτον. Διεχώρισε δέ γε καὶ τὰ ὄρια τ(ῆς) ἀγιωτάτ(ης) αὐτῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου ἀσφαλῶς τε καὶ ἀκριβῶς μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν πάντ(ων) |²¹θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, διότι γε ἐπελήσθησαν ταῦτα παντελῶς διατὸ ἐκ πολλῶν ἤδη χρόνων μὴ χοροτονηθῆναι ἐν αὐτῇ |²²ἐπίσκοπον, δι' ἣν εἶπομεν αἰτίαν καὶ διατὸ τὰς πολλὰς τοῦ καιροῦ ἀνωμαλί(ας)· ἅ δὴ, καὶ ἔχουσιν οὕτω κατὰ τὸ ὑπ' αὐτῶν |²³γεγονὸς ἱεροκύκλιον. Κατὰ μ(ἐν) ἀνατολὰς ἀπὸ τὸν λόφον τ(ῆς) ἐπισκοπ(ῆς) αὐτῆς τὸ ἐπονομαζόμεν(ον) Κλοστοβούνιον, διαβαίνουσι |²⁴εἰς τ(ὸν) Ἅγιον Ἥλιαν καὶ [ἀπ'] ἐκεῖσε εἰς τὸ Παλαιόκαστρον τοῦ Γριζιάνου καὶ καταντῶσιν εἰς τὸ Κόκκινον Λιθάρι(ον) καὶ εἰς τὸν |²⁵ποταμὸν τ(ῆς) Σαλαμπρι(ας), καὶ ἔρχοντ(αι) πρὸς δύσιν διὰ τοῦ χεῖλους τοῦ ποταμοῦ Σαλαμπρι(ας)· καὶ διακόπτουσι κατὰ τὸ μεσαιτάτον τοῦ |²⁶κάμπου ἕως τ(ὸν) Πετροπόρον καὶ κατὰ τ(ὴν) ὁδὸν ἄνωθεν καὶ φθάνουσιν εἰς τὸ βουνὸν τ(ῆς) Κριτζίνιστ(ας) καὶ ἐκεῖσε |²⁷τελειοῦσιν· εἰσὶ δὲ καὶ τὰ χωρία πάντα τ(ῆς) ἐνορι(ας) τ(ῆς) ἀγιωτάτ(ης) αὐτῆς ἐπισκοπ(ῆς) Γαρδικίου, ταῦτα· ἡ Κριτζίνιστα· τοῦ Μπαῖα· τὸ Νεοχώρι(ον)·

14 δόξης κενῆς] δοξομανεῖς O | κατεπεμβῆναι] κατεπεμβάνειν O | 15 ἐξωτερικῶν] lege ἐξωτερικῶν | προσώπων] ἀνθρώπων O | καὶ ἐνοχλοῦσι] om O | 16 κὺρ] κύριον O | ἀποκαμῶν] lege ἀποκαμῶν | ταῖς καθημεριναῖς] τῆς καθημερινῆς O | 17 ἐνοχλήσεσί] ἐνοχλήσεώς O | ζημίαις] ζημίας O | 18 ἔνθεν τοι] ἔθητο O | 19 κὺρ] κύριον O | 20 γε] om O | αὐτὸν] αὐτοῦ O | 21 διατὸ] lege διὰ τὸ | χοροτονηθῆναι] lege χειροτονηθῆναι, χειροτονηθέντος O | 22 ἐπίσκοπον] ἐπισκόπου O | διατὸ] lege διὰ τὸ, τὸ om O | 23 ἀνατολὰς] ἀνατολὴν O | ἀπὸ τὸν λόφον] om O | τὸ ἐπονομαζόμεν(ον)] om O | Παλαιόκαστρον] Πιλανόκαστρον O | Γριζιάνου] Γριάνου O | 25 Σαλαμπρι(ας)] Σαλαμβρουᾶς O | ἔρχοντ(αι)] σχόντες O | 26 ἕως] εἰς O | 27 ἡ ante Κριτζίνιστα om O | Μπαῖα] Πάια O

²⁸ ὁ Κοτζίλο/βοϛ· ὁ Τζεύχωροϛ· τὸ Βοστίδι(ον)· ἡ Σταβωρίανιϛ· τοῦ Παπαδοπούλου· τοῦ Γριζιάνου· ἡ Ἁγία Παρασκευὴ τὸ Τζιγότιον· ²⁹ τοῦ Ζάρκου· ἡ Μαγούλα· ὁ Κλοκοτὸϛ· οἱ Γεωργανάδεϛ κ(αὶ) οἱ Τζουκαλάδεϛ· ἐν τούτοιϛ οὖν πᾶσιν ἐξήτησ(εν) αὐθιϛ ἐμπόνωϛ ὁ διαλη|³⁰φθειϛ ἱερωτ(α)-τ(οϛ) μ(ητ)ροπολίτ(ηϛ) Λαρίσσηϛ κὺρ Νεόφντοϛ παρὰ τ(ῆϛ) ἡμ(ῶν) μετριότητοϛ π(ατ)ριαρχικοῦ αὐτῆϛ ἐπιτυχεῖν ἐπιβεβαιωτικοῦ κ(αὶ) ἐπικυρω|³¹τικοῦ γραμματοϛ οὗ δὴ κ(αὶ) τετύχηκ(εν) ὡϛ εὐλόγου ὄντοϛ αἰτήμ(α)τοϛ. Καὶ ἀποφαινόμεθα ἰδοὺ διὰ τούτου καὶ ἐν ἀγίῳ παρακελυόμεθα |³² Πν(εύματ)ι· ἵνα ἀπὸ τοῦ νῦν κ(αὶ) εἰς τὸν ἐξῆϛ ἅπαντα αἰῶνα διαμένωσιν ἀκίνητα καὶ ἀμεταποίητα παντελῶϛ τὰ ὄρια αὐτὰ τ(ῆϛ) ἀγιωτάτ(ηϛ) ἐπί|³³σκοπ(ῆϛ) Γαρδικίου· κ(αὶ) μηδέποτε ἐξῆ ἄδειαν ὄλωϛ ὁ κατὰ καιρ(οὺϛ) ἐν αὐτῇ εὐδοκίμ(εν)οϛ ἐπίσκοποϛ ἐκβῆναι τῶν ὀρίων αὐτοῦ, μηδὲ |³⁴ παρὰ τινοϛ ἄλλου το παρὰπαν διασειόμενα ἢ μετακινούμενα τοιοινοῦν ὅπωϛ μὴ ὁ βουληθεῖϛ ταῦτα σαλεῦσαι ἢ συγχῆσαι κᾶν |³⁵ καταμικρὸν, εἰ μ(έν) ἀρχιερεὺϛ τυχὸν εἶη ὁ τοιοῦτοϛ, στερισκόμ(εν)οϛ ἔσει(αι) πάσηϛ ἀρχιερατικῆϛ τάξεωϛ καὶ κατακεκρυμένοϛ ἐπὶ παντοῦ δικα|³⁶στηρίου κ(αὶ) πόρρω ἐκδιωκόμενοϛ· εἰ δὲ γε ἱερεὺϛ, ἀργὸϛ πάσηϛ ἱεροπραξί(αϛ)· εἰ δ' αὖ λαϊκὸϛ ἴσωϛ τύχη, ὑπ' ἀφορισμὸν ἔσει(αι) ἄλυτ(ον) |³⁷ καὶ αἰώνιον, ὡϛ ἀπειθῆϛ κ(αὶ) παρήκοοϛ τ(ῆϛ) καθ' ἡμ(ᾶϛ) ἀγιωτάτ(ηϛ) τοῦ Θε(ο)ῦ Μεγάληϛ Ἐκκλησί(αϛ) κ(αὶ) λί(αν) ἀδικοϛ ὦν ἄν(θρωπ)οϛ ὄθεν κ(αὶ) εἰς τ(ὴν) περι|³⁸ τούτων πάντ(ων) δήλωσιν καὶ βεβαίωσιν, ἐγένετο καὶ τὸ παρ(ὸν) ἐπικυρωτικ(ὸν) κ(αὶ) βεβαιωτικὸν γραμμα τ(ῆϛ) ἡμ(ῶν) μετριότητοϛ· |³⁹ κατὰ τ(ὴν) εἰλικρινῆ ἀπαίτησ(ιν) τοῦ δηλωθέντοϛ ἱερωτάτου μ(ητ)ροπολίτου Λαρίσσηϛ ὑπερτίμου τε κ(αὶ) ἐξάρχου δευτέρ(αϛ) Θετταλί(αϛ) |⁴⁰ κ(αὶ) τὸν τόπον ἐπέχοντοϛ τοῦ Ἐφέσου, ἐν ἀγίῳ Πν(εύματ)ι ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ κ(αὶ)

28 Κοτζίλοβοϛ] Κοτσικόβοϛ Ο | Τζεύχωροϛ] Τσένχωροϛ Ο | Σταβωρίανιϛ] Σταβουρίανιϛ Ο | Παπαδοπούλου] Πηδοπούλου Ο | Τζιγότιον] Τζιγωτιον Ο | 29 Τζουκαλάδεϛ] Τσουκαλάδεϛ Ο | 30 κὺρ] κύριοϛ Ο | ἐπιβεβαιωτικοῦ] βεβαιωτικοῦ Ο | 31 οὗ] ὡϛ Ο | τούτου] τοῦτο Ο | 32 διαμένωσιν] διαμένουσιν Ο | 32-33 ἐπίσκοπ(ῆϛ)] lege ἐπισκοπ(ῆϛ) | 33 ἐκβῆναι] ἐκβαίνειν Ο | 34 διασειόμενα ἢ μετακινούμενα] διασειόμενον ἢ μετακινούμενον Ο | τοιοινοῦν] lege τὸ οἰονοῦν | σαλεῦσαι] ζηλώσαι Ο | συγχῆσαι] lege συγχύσαι | κᾶν] καὶ Ο | 35 καταμικρὸν] lege κατὰ μικρὸν | post καταμικρὸν add. ἧ Ο | τυχὸν] τυχὸν Ο | 36 post πόρρω add. δὲ Ο | αὖ] ἄν Ο | τύχη] τύχειν Ο | 39 Θετταλίαϛ] Θεσσαλίας Ο

συλλειτουργοῦ τ(ῆς) ἡμ(ῶν) μετριότητος κὺρ Νεοφύτου· καὶ ἐπε⁴¹δόθη αὐτῷ εἰς ἀσφάλειαν κατὰ τὸ ἀπο κτίσε(ως) κόσμου ἐνιστάμενον ἤδη ἐπτάκις χιλιοστ(ὸν) πεντηκοστ(ὸν) δεύτερο(ον) ἔτος: -
⁴² Μηνὶ Ὀκτωβρ(ίω), ἰν(δικτιῶν)ος β^{as} †

⁴³ † ὁ ταπεινὸς μητροπολίτ(ης) Θ(ε)σσ(αλο)νίκ(ης) Μητροφάν(ης):

† ὁ Κορίνθου Ἰωάσαφ: †

⁴⁴ † ὁ ταπεινὸς μ(ητ)ροπολίτ(ης) Θηβῶν Ἰωάσαφ: †

⁴⁵ † ὁ Χριστιανουπόλ(εως) Σωφρόνιος: †

⁴⁶ † ὁ Ἄργ(ους) καὶ Ναυπλ(ίου) Δωρόθ(εος): †

40 κὺρ] om O | 42 Μηνὶ] Μην O | Ὀκτωβρ(ίω)] Ὀκτώβριος | ἰν(δικτιῶν)ος] ἰνδικτιῶν O
 | 43 ὁ δεῖνας Μητροπολίτης - ἕτερος Μητροπολίτης O | 44 ὁ δεῖνας Μητροπολίτης Ἰωάσαφ O
 | 46 Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου Δωρόθεις O

4

«ἐπικυρωτικ(ὸν) βεβαιωτικὸν γράμμα» ἔτους 7055 [= 1547], Φεβρ., ἰνδ. ε' Διονύσιος Β'

ΚΕΙΜΕΝΟ - Πρωτότυπο (ἀρχεῖο Ἰ. Μονῆς Δουσίκου, σακούλι 2), χαρτί, 563 x 420 mm (διαστάσεις γεγραμμένης ἐπιφανείας, χωρὶς τὶς ὑπογραφές, 300 x 330 mm). Διατήρηση τοῦ ἐγγράφου καλὴ· ἰκανὴ σχισμὴ τοῦ χαρτιοῦ κατὰ τὴ δίπλωση στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ ἐγγράφου, καθὼς καὶ στίγματα ἀπὸ ὑγρασία στὶς διπλώσεις. Μελάνι μαῦρο, γραφὴ σταθερὴ, εὐανάγνωστη καὶ συντομογραφίαι ἀπὸ τὶς συνήθειαι. Ἡ ὑπογραφή τοῦ πατριάρχου εἶναι ἰδίου χρώματος. Κείμενο σὲ 42 στίχους. Ἐπὶ τοῦ νότου (verso), στὶς διπλώσεις τοῦ ἐγγράφου, ἐπικολλήθηκαν ταινίες χάρτου, ἀπὸ μουσικὸ χειρόγραφο, χάριν συντηρήσεως, ἐνῶ σὲ τεμάχιο χάρτου ἐγράφη μεταγενέστερα μὲ μαῦρο μελάνι: γράμμα ὁποῦ τα χορῖα τοῦ ἀγίου γαρ|δικίου· ἐπὶ τοῦ π(ατ)ριαρχου: διονυσίου: ξνε': ἔτει: | ἰνδικτιῶν: ε', ἔπεται ἐρυθρόγραφο σημεῖωμα τοῦ Δουσικιώτη ἱερομονάχου Χατζη-Γερασίμου (ἔτ. 1858): = οὐ· ἁ· σελ. 63, πρὸς δήλωση τῆς σελίδας τοῦ ἱεροῦ κώδικα (βρεβίου) τῆς μονῆς (κῶδ. Δουσίκου 59), ὅπου βρίσκεται ἀντιγεγραμμένο τὸ γράμμα τοῦ Διονυσίου Β'. Ἐπεται μὲ μολύβι ἢ σημείωση: Ἐφωτογρ. 1966, κατὰ τὴν ἐρευνητικὴ ἀποστολὴ τοῦ ΚΕΜΝΕ,

τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Βλ. εἰκ. 5. Τὸ ἔγγραφο ἔχει ἀντιγραφεῖ καὶ στὸ ἱερὸ βρεβίον τῆς Μονῆς (κῶδ. Δουσίκου 59), σσ. 63-66.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: ἀνέκδοτο, ὅσο γνωρίζουμε, ἐκδίδεται τὸ πρῶτον ἐδῶ.

Γράμμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Διονυσίου Β΄, ἐκδοθὲν κατ' ἀπαίτησιν τοῦ μητροπολίτη Λαρίσης Νεοφύτου Α΄, μὲ τὸ ὁποῖο καθορίζονται καὶ διασφαλίζονται τὰ ὄρια τῆς ἐπισκοπῆς Γαρδικίου.

† Διονύσιος ἐλέω Θε(ο)ῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλ(εως) Νέ(ας) Ῥώμης κ(αὶ) οἰκουμενικὸς π(ατ)ριάρχ(ης): †

† Θεῖον ἂν ὄντως κ(αὶ) τοῦτο κ(αὶ) μεγαλοπρεπὲς λογισθεῖν ἔργον, τὸ κ(αὶ) λόγοις κ(αὶ) ἔργοις ἐπιβεβαιουῖν κ(αὶ) συνιστᾶν, τὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἀγιωτάτων π(ατ)ριαρχ(ῶν) παλαιγενῆ κ(αὶ) τίμια |³ γράμματα· κ(αὶ) γὰρ τὸ καλὸν τῆ τοῦ καλοῦ προσθήκει¹/ ἐπαυξανόμενον, κάλλιστόν τε κρείττον ὡς οἶόν τε γίνεται· κ(αὶ) τὸ κῦρος ἐν πᾶσι λαμβάνει, κ(αὶ) ἀμεταποίητον παντελ(ῶς) |⁴ εἶναι τὸ κ(αὶ) ὑπάρχειν παρὰ παντὸς προσώπου πιστεύεται· τοίνυν κ(αὶ) τοῦ ἱερωτάτου μ(ητ)ροπολίτου Λαρίσης ὑπερτίμου κ(αὶ) ἐξάρχου δευτέρ(ας) Θετταλί(ας) κ(αὶ) πάσης Ἑλλάδος |⁵ κ(αὶ) τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Ἐφέσου κυρ(οῦ) Νεοφύτου, τοῦ ἐν ἀγίῳ πν(εύμα)τι ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ κ(αὶ) συλλειτουργοῦ τ(ῆς) ἡμῶν μετριότ(η)τ(ος), γράμμ(α)τ(α) παλαιγενῆ π(ατ)ριαρχικὰ ἐμφανίσαντος |⁶ ἡμῖν τῶν πρὸ ἡμῶν ἀγιωτάτων π(ατ)ριαρχῶν, τοῦ τε κυροῦ Μαξιμίου κ(αὶ) κυροῦ Νήφωνος κ(αὶ) τοῦ κυροῦ Παχωμίου, δεδομένα τῆ ἀγιωτάτη μ(ητ)ροπόλει αὐτοῦ τ(ῆς) Λαρίσης κ(αὶ) τοῖς πρότερο(ον) |⁷ τὴν αὐτῆς προστασίαν ἐμπειστευμένοις ἀρχιερεῦσιν, ὡσὰν ἔχωσιν ἀναφαιρέτως κ(αὶ) ἀναποσπάστως τὰς δύο ἐπισκοπὰς, τ(ῆν) τῶν Τρικάλ(ων) δηλαδὴ κ(αὶ) τὴν τοῦ Γαρδικίου· |⁸ κ(αὶ) λαμβάνωσιν ὀλοτελ(ῶς) διὰ τ(ῆν) τ(ῆς) καθολικῆς ἐκκλησί(ας) αὐτῶν ἔνδειαν κ(αὶ) σπᾶνιν, κ(αὶ) τὰ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἐπισκοπῶν αὐτῶν γινόμενα ἐκκλησιαστικὰ πάντα εἰσοδήμ(α)τ(α) |⁹ κ(αὶ) δικαιώμ(α)τ(α)· κ(αὶ) μηδὲν χεῖροτονεῖν εἰς τὰς δύο ἐπισκοπὰς αὐτάς, ἐπίσκοπον, ὡς ἐν τῇ προτέρᾳ διὰ τὸ ὑπὸ τῶν

3 προσθήκει] corr. s.l. προσθήκη | 7 ὡσὰν] lege ὡς ἂν

ἔθνῶν κατέχεσθαι τὴν καθολικὴν αὐτῶν μ(ητ)ρόπολιν, |¹⁰ κ(αὶ) τὸν θρόνον κ(αὶ) τὴν καθέδραν ποιησαμέν(ων) αὐτῶν κ(αὶ) νεμομέν(ων) ἀνενοχλήτως μέχρι τ(ῆς) χειροτονί(ας) τοῦ νῦν ἱερωτάτου μ(ητ)ροπολίτου Λαρίσσης τὰς εἰρημένους |¹¹ ἐπισκοπὰς, τοὺς κ(α)τ(ὰ) καιρ(ὸν) ποιμαίνοντας ἀρχιερεῖς ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐκκλησίᾳ. Ἐπεὶ δὲ συννεργεία σατανικῆ, ἀναστάντες τινὲς ἐσύστερον κακοδαίμονες κ(αὶ) |¹² χαιρέκακοι ἄν(θρωπ)οι, δόξης κενῆς ἐρασταί, ἐπειρῶντο κατεπεμβῆναι ληστρικ(ῶς) τε κ(αὶ) παρανόμως εἰς τὴν ἁγιωτάτην αὐτὴν τοῦ Γαρδικίου ἐπισκοπὴν, μετὰ ἀξιῶ|¹³σεως κ(αὶ) ἀναγκάσεως ἐξωτερικ(ῶν) ἀν(θρώπ)ων κ(αὶ) προσώπων ἀξιωματικ(ῶν) ἐπηρεάζαντες κ(αὶ) ἐνοχλήσαντες οὐ μικρ(ῶς) κ(αὶ) πλείστα ζημιώσαντες ἔνεκεν τούτου, τὸν νῦν |¹⁴ ἱερώτατον μ(ητ)ροπολίτην Λαρίσσης κὺρ Νεόφυτον, κ(αὶ) αὐτὸς δὴ ἀποκαμῶν ταῖς καθημεριναῖς ὡς εἶπειν ἐνοχλήσεσιν τε κ(αὶ) ζημίαις, δεῖν ἔγνω ἀσφαλ(ῶς) |¹⁵ χειροτονῆσαι γνήσιον ἐπίσκοπον Γαρδικίου δι' ὃν κ(αὶ) παρὰ τοῦ πρὸ ἡμῶν ἁγιωτάτου π(ατ)ριάρχου κυροῦ Ἰερεμίου, κ(αὶ) γράμματος ὁμογνωμονικοῦ ἐπὶ τοῦτο τετύχηκ(εν), ὡς εὐλόγου/ |¹⁶ ὄντος τοῦ πράγματος τῷ τοι κ(αὶ) εὐρῶν ἐχειροτόνησ(εν) αὐτίκα τῇ ἐπικλήσει τοῦ παναγίου πν(εύματο)ς νόμιμον ἀρχιερέα κ(αὶ) γνήσιον ἐπίσκοπον Γαρδικίου, τὸν ὀσιώτατον |¹⁷ ἐν ἱερομονάχοις κὺρ Νεόφυτον διαχωρήσας κ(αὶ) τὰ ὄρια τ(ῆς) ἁγιωτάτης ἐπισκοπῆς αὐτ(ῆς) τοῦ Γαρδικίου ἀσφαλῶς τε κ(αὶ) [ἀ]κριβ(ῶς), μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν πάντων |¹⁸ θεοφιλεστάτων ἐπισκόπ(ων)· διὰ τὸ παντελ(ῶς) ἐπιλελησθ(αι) ταῦτ(α) διὰ τὸ ἐκ πολλ(ῶν) ἤδη χρόν(ων) μὴ χειροτονηθῆν(αι) ἐν αὐτῇ ἐπί[σκοπον] δι' ἣν αἰτίαν εἶπομ(εν), κ(αὶ) διὰ τὰς |¹⁹ πολλὰς τοῦ καιροῦ ἀνωμαλί(ας)· ἃ δὴ κ(αὶ) ἔχουσιν οὕτω, κ(α)τ(ὰ) τὸ ὑπ' αὐτῶν γεγονὸς ἔγγραφον ἱεροκύκλιον ἐμμαρτύρωσ, ὃ κ(αὶ) παρὰ τ(ῆς) ἡμῶν μετριότ(η)π(ος) ἀκριβ(ῶς) τεθεώρητ(αι)· |²⁰ κατὰ μὲν ἀνατολὰς, ἀπὸ τὸν λόφον τῆς ἐπισκοπῆς αὐτῆς, τὸ ἐπονομαζόμενον Κλοστοβοῦνιον, κ(αὶ) διαβαίνουσιν εἰς τὸν ἅγιον Ἡλίαν κ(αὶ) ἀπ' ἐκεῖσε, εἰς |²¹ τὸ τοῦ Γριζιάνου παλαιόκαστρον κ(αὶ) καταντῶσιν εἰς τὸ κόκκινον λιθάριον, κ(αὶ) εἰς τὸν τ(ῆς) Σαλομβροί(ας) ποταμὸν κ(αὶ) ἔρχονται πρὸς δύοσιν διὰ τοῦ χείλους |²² τοῦ ποταμοῦ αὐτοῦ, κ(αὶ) διακόπτουσι τὸ μεσαίτατον

12 ἐρασταί] lege ἐρασταί | 13 ἐπηρεάζαντες] lege ἐπηρεάσαντες | 21 Σαλομβροί(ας)] lege Σαλαμβροί(ας)

τοῦ κάμπου ἕως τὸν Πετρόπορον κ(αὶ) κατὰ τὴν ὁδὸν ἄνωθ(εν)· κ(αὶ) φθάνουσιν εἰς τὸ βουνὸν τ(ῆς) Κριτζίνιστας, |²³ κ(αὶ) ἐκείσε τελειοῦνται· εἰσὶ δὲ κ(αὶ) τὰ χωρία πάντα τ(ῆς) τοιαύτης ἐπισκοπῆς Γαρδικίου ἅτινα ὑπὸ τὴν αὐτῆς ἐνορί(αν) εὔρηνται, ταῦτα ἡ Κριτζίνιστα· τοῦ Μπαία· |²⁴ τὸ Νεοχώριον ὁ Κοτζίκοβος ὁ Τζεύχωρος· τὸ Βοστίδι(ον)· ἡ Σταβωρίανις τοῦ Παπαδοπούλου· τοῦ Γριζιάνου· ἡ Ἁγία Παρασκευῆ· τὸ Τζιγῶτιον τοῦ Ζάρκου· ἡ Μαγούλα |²⁵ ὁ Κλοκοτὸς· οἱ Γεωργανάδες, κ(αὶ) οἱ Τζουκαλάδες· Ἐν τούτοις οὖν πᾶσιν ἐξήτησ(εν) αὐθις ἐμπόνως ὁ διαληφθεὶς ἱερώτ(α)τ(ος) μ(η)τροπολίτης Λαρίσσης κ(υρ) Νεόφυτος, |²⁶ κ(αὶ) παρὰ τ(ῆς) ἡμῶν μετριότ(η)τ(ος) π(α)τριαρχικοῦ ἐπιτυχεῖν κ(αὶ) ἐπιβεβαιωτικοῦ ἐπικυρωτικοῦ γράμματος αὐτῆς· εἷς τε τὰ παλαιγενῆ π(α)τριαρχικὰ τίμια γράμμ(α)τ(α), κ(αὶ) εἰς τὸ τοῦ |²⁷ πρὸ ἡμῶν ἀοιδίμου π(α)τριάρχου κυροῦ Ἰερεμίου σιγγιλιῶδες ἐπιβεβαιωτήριον γράμμα τοῦ ἱεροκυκλίου αὐτῶν ὡσᾶν ὧσιν ἅπαντα ἀκατάλυτά τε κ(αὶ) ἀδιάσειστα |²⁸ παντελ(ῶς), εἰς αἰῶνας μακροαἰῶνας· οὗ δὲ κ(αὶ) τετύχηκε πάντως, ὡς εὐλόγου ὄντος τοῦ αἰτήματος· ἐνθὲν τοι κ(αὶ) γράφοντες ἰδοὺ διὰ τοῦ |²⁹ παρόντος ἡμετέρου π(α)τριαρχικοῦ κ(αὶ) ἐπικυρωτικοῦ γράμματος, ἀποφαινόμεθα εὐλόγως κ(αὶ) ἐν ἀγίῳ πν(εύμα)τι παρακελευόμεθα· ἵνα ἀπὸ τοῦ νῦν |³⁰ κ(αὶ) εἰς τὸ ἐξῆς εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, διαμένωσιν ἀκίνητα κ(αὶ) ἀμεταποίητα παντελ(ῶς) τὰ ὄρια αὐτὰ τ(ῆς) ἀγιωτάτης ἐπισκοπ(ῆς) Γαρδικίου· |³¹ κ(αὶ) μηδέποτε ἔξῃ ἄδειαν ὅλως ὁ κατὰ καιροὺς ἐν αὐτῇ εὐρισκόμενος ἐπίσκοπος, ἐκβῆναι τῶν ὁρίων αὐτοῦ· μὴ δὲ παράτινος ἄλλου ἱερωμ(έν)ου |³² ἢ κ(αὶ) λαϊκοῦ, το παράπαν διασειόμενα, ἢ τοιοιόνουν ὅλως μετακινούμενα ὅπως μὴ ὁ βουληθεὶς παρασαλεῦσαι ταῦτα, ἢ συγχῆσαι κἂν κ(α)τ(ὰ) μικρόν, |³³ εἰ μὲν ἀρχιερεὺς εἴη ὁ τοιοῦτος, στερισκόμενος ἔσται πάσης ἀρχιερατικῆς ἐνεργεί(ας) κ(αὶ) τάξεως, κ(αὶ) κατακεκρυμμένος ἐπὶ παντὸς δικαστηρίου κ(αὶ) πόρρω ἐκδι|³⁴ωκόμενος, κ(αὶ) περὶ τὸν ἴδιον πάντως κ[ινδ]υνεύων βαθμ(ὸν)· εἰ δ' αὖ λαϊκὸς ἴσως τύχη, ὑπ' ἀφορισμὸν γενήσεται ἄλλυτον κ(αὶ) αἰώνιον ὡς ἀπειθῆς |³⁵ κ(αὶ) παρήκοος τ(ῆς) καθ' ἡμῶν ἀγιωτάτης τοῦ [Χ(ριστ)οῦ] μεγάλης ἐκκλησί(ας)· εἰ δὲ γε τυχὸν ἱερεὺς, ἀργὸς

35-36 μὴ μέταιρε ... οἱ π(ατέ)ρες σου· Παρομμ. κβ' 28

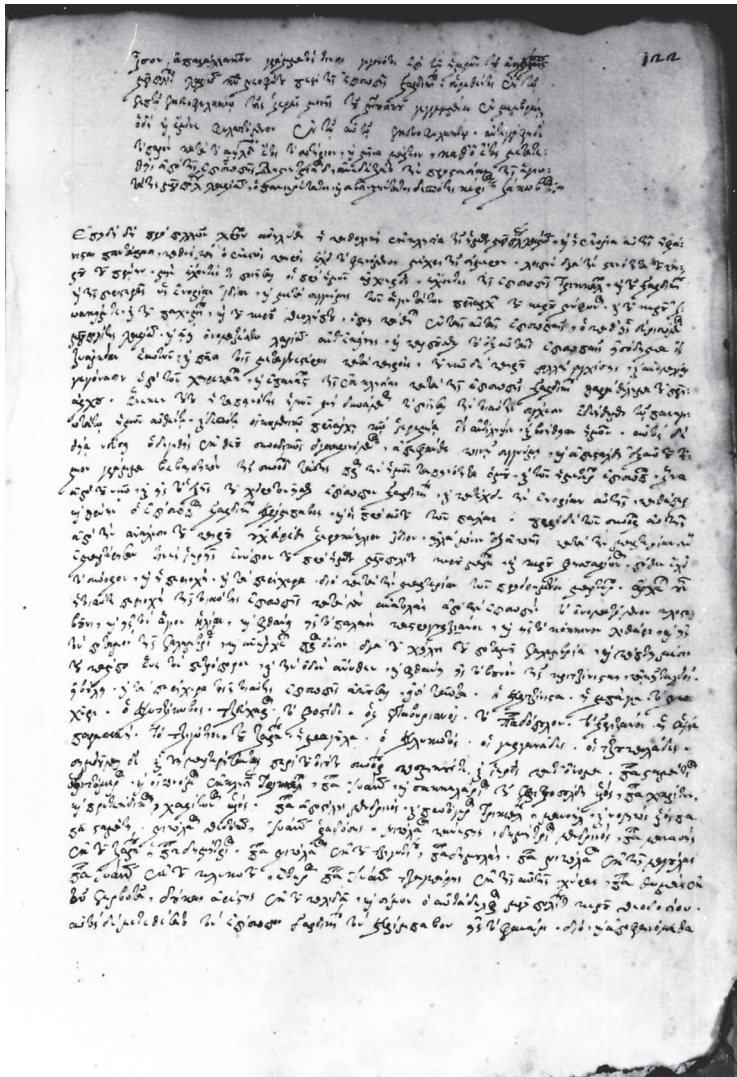
27 σιγγιλιῶδες] lege σιγγιλιῶδες | ὡσᾶν] lege ὡς ἂν | ὧσιν] lege ὧσιν | 32 τοιοιόνουν] lege τὸ οἰόνουν | συγχῆσαι] lege συγχύσαι

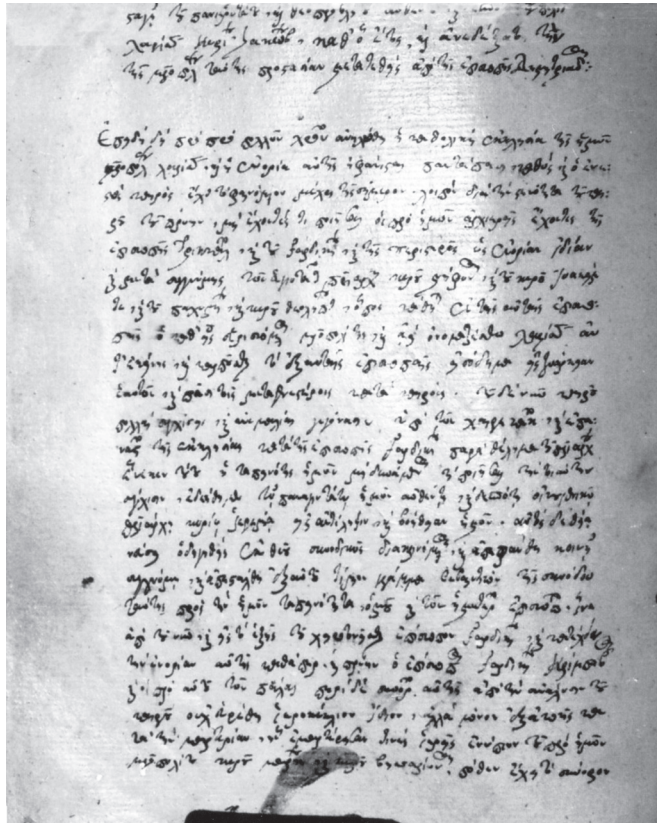
πάσης ἱεροπραξί(ας) γ[έν]οιτο· μὴ μέταιρε γάρ φησιν ἡ θεία ^{|36} γραφή, ὄρια ἄπερ διέθεντο οἱ π(ατέ)ρες [σ]ου· ὅθεν κ(αὶ) εἰς τὴν περὶ τούτων πάντων δήλωσιν κ(αὶ) βεβαίωσιν, [ἐ]γενετο κ(αὶ) τὸ παρὸν π(ατ)ρι-αρχικ(ὸν) ἐπικυρωτικ(ὸν) ^{|37} βεβαιωτικὸν γράμμα τ(ῆς) ἡμῶν μετ[ριό]-π(η)π(ος) κ(α)π(ᾶ) τὴν εἰλικρινῆ ἀπαίτησιν τοῦ δηλωθέντος ἱερωτάτου μ(ητ)ροπολ[ί]του Λαρίσσης· ὑπερτίμου τὲ κ(αὶ) ^{|38} ἐξάρχου δευτέρας Θετταλί(ας) κ(αὶ) πάσης [Ἑλλ]ιάδος κ(αὶ) τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Ἐφέσου· ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητοῦ ἀ[δ]ελφοῦ κ(αὶ) συλλειτουργοῦ τ(ῆς) ἡμ(ῶν) ^{|39} μετριόπ(η)π(ος) κυροῦ Νεοφύτου· κ(αὶ) ἐπεδόθη α[ὐτ]ῶ τε κ(αὶ) τῆ κατ' αὐτὸν ἀγιωτάτη μ(ητ)ροπόλει, εἰς μόνιμον κ(αὶ) δι[ηνεκῆ] τὴν ἀσφάλειαν πάντοτε κ(αὶ) εἰς ^{|40} ἀναντίρ/ρητον τὴν ἀπόδειξιν ἐν ἔτ[ει], ἑπτακισχιλιοστῶ, πεντηκοστῶ πέμπτω:

† μηνὶ Φευ[ρ]ουαρίῳ, ἰν(δικτιῶν)ος ε^{ης}: † ^{|41}

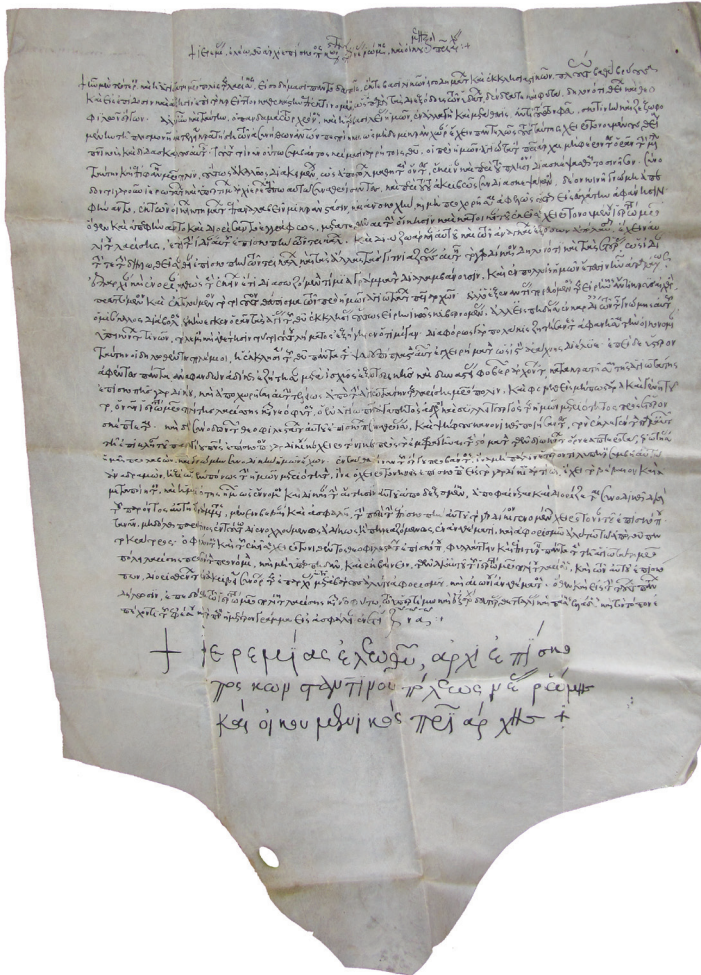
† Διονύσιος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλ(εως) Νέ(ας) Ῥώμης ^{|42} καὶ οἰκουμενικὸς π(ατ)ριάρχης: †

Είχ. 1. Κώδ. EBE 1471, f. 122r (ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ, Ο κώδικας Τρίκκης, σ. 219).

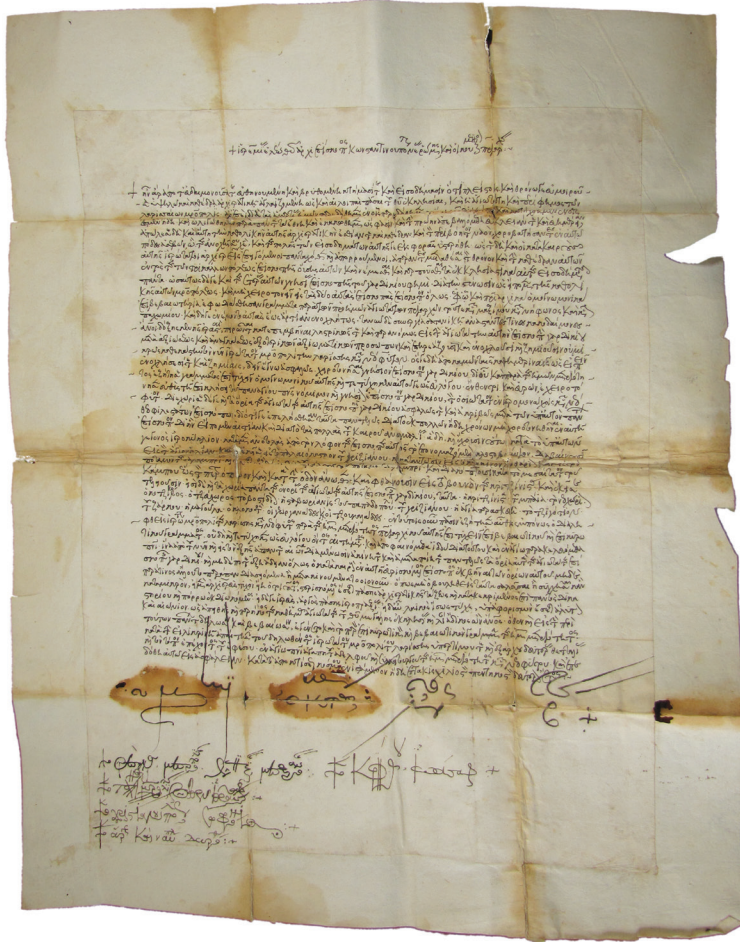

Εικ. 2. Κώδ. EBE 1472, f. 122v (φωτ. Δ. Καλούσιος).

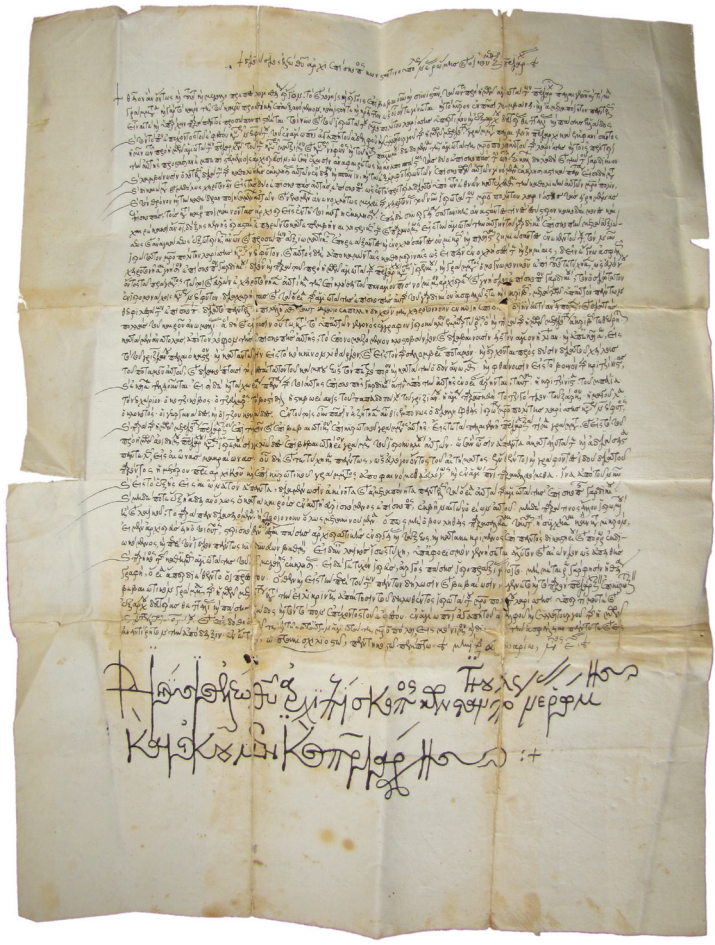

Εἰκ. 3. Πατριαρχικὸ γράμμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχη Γερεμίας Α΄ (ἔτ. 1542/43).

Είχ. 4. Πατριαρχικό γράμμα του οίκουμενικού πατριάρχη Ίερεμία Α΄ (ἔτ. 1543).

Είχ. 5. Πατριαρχικό γράμμα του οίκουμενικού πατριάρχη Διονυσίου Β' (ἔτ. 1547).

THE RE-ESTABLISHMENT OF THE BISHOPRIC OF GARDIKION, TRIKALA, (1541/42)
A CONTRIBUTION TO THE ECCLESIASTICAL HISTORY OF THESSALY DURING THE
EARLY OTTOMAN PERIOD

In 1542 the Patriarch of Constantinople Jeremiah I decided to re-establish the bishopric of Gardikion (east of Trikala), proclaiming Neophytos as its first bishop, subject to the metropolitan of Larissa Neophytos I. The re-establishment was a request of the foretold metropolitan because of the *ataxia* and the many abnormalities that took place that time by the so called “gloater and rebel of Church” against the bishopric of Gardikion and against the will of the Patriarch.

In our study, we try to examine this subject and we attempt to enlighten some obscure points such as the identity of all those who were potentially responsible for this turbulence in the ecclesiastical life of Thessaly in the beginning of 16th century, as well as the reasons behind all these.